

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет філології, історії та політико-юридичних наук
Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

Міжнародні відносини і культурна
дипломатія

291 Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня *магістр*

**Цифрова дипломатія як інструмент протистояння кремлівській
пропаганді в період російсько-українського конфлікту**

(2014-2023рр.)

студентки Хоменко Інни Анатоліївни

Науковий керівник:

Мицик Лариса Миколаївна,

канд. іст. наук, доцент

Рецензенти:

Дзьобань Олександр Петрович,

доктор філософських наук,
професор;

Бойко Олександр Дмитрович,

Доктор політичних наук,
професор

Допущено до захисту

Завідувач кафедри _____

Ніжин – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	8
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ	8
1.1. Генезис цифрової дипломатії.....	8
1.2. Розвиток цифрової дипломатії провідних країн світу.....	13
1.3. Стан електронної дипломатії в Україні.....	20
РОЗДІЛ 2	25
ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ЗНАРЯДДЯ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ У ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ 2014-2024 РР.....	25
2.1. Цифрова дипломатія як інструмент пропагандистської діяльності.....	25
2.2 Основні методи та наративи російської пропаганди в період 2014-2022 рр.	30
2.3. Особливості кремлівської дезінформації в умовах повномасштабної війни проти України 2022-2023рр.	36
РОЗДІЛ 3	48
МЕТОДИ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ В ЦИФРОВОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ	48
3.1. Стратегії контрпропагандистської діяльності е-дипломатії в Україні	48
3.2 Протидія кремлівській пропаганді в ЄС	54
3.2. Методи запобігання російській пропагандистській експансії в США та Канаді.....	58
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми. В епоху стрімкого розвитку цифрових технологій та Інтернету, сучасний світ неможливо уявити без соціальних мереж, медіа, блогів та інших медіаплатформ. Використання всіх цих засобів дає можливість відійти від традиційних способів ведення дипломатії до більш сучасних, що здатні повному розв'язувати дипломатичні завдання та застосовувати інтернет-мережі в якості потужної платформи для просування національних інтересів держави на міжнародній арені. Таким чином, цифрова дипломатія стала невіддільною частиною зовнішньої політики країн.

На сьогодні цифрова дипломатія може слугувати ще й інструментом поширення пропаганди, і навпаки, протидіяти їй. Болючим прикладом цього стала гібридна війна Росії, а згодом і повномасштабне вторгнення на територію України, що супроводжується пропагандою, дезінформацією та кібератаками.

Російська Федерація активно використовує цифрові інструменти для поширення своїх ідей та маніпулювання громадською думкою. У контексті протидії російській пропаганді, електронна дипломатія стає ще більш важливою. Вона дозволяє країнам створювати та ширити контент, який би допоміг протистояти російській пропаганді та впливати на широку аудиторію. У зв'язку з цим, актуальність даної роботи полягає в тому, що російська пропаганда стала однією з головних загроз для світової безпеки. В результаті чого уряди країн створюють нові механізми протидії та посилюють свої зусилля, щоб убезпечити себе від дезінформації.

Ступінь вивчення теми в спеціальній науковій літературі. Цифрова дипломатія є відносно новим явищем у міжнародних відносинах, дослідженням якого займається чимала кількість політологів, фахівців та істориків. Тому digital diplomacy присвячено широкий спектр як вітчизняних, так і закордонних праць.

Особливо важливими для вивчення даної теми стали документи (стратегії, закони), монографії, статті та електронні ресурси.

Щоб з'ясувати засади формування й розвитку е-дипломатії, нами було розглянуто її інституційно-правову основу в провідних державах світу. Зокрема, для цього були використані такі документи, як Цифрова хартія Канади [2], Велика цифрова стратегія Німеччини [5], Закон про протидію іноземній пропаганді та дезінформації у США [4], а також Доктрина інформаційної безпеки України [1].

Окремо варто відзначити джерела незалежних відомств, це матеріали та звіти організацій боротьби з дезінформацією, серед яких Річний звіт Internews Ukraine [58], Детектор медіа [80] та Звіт поліції про дезінформацію в Словаччині [9].

Значний внесок у вивчення цифрової дипломатії зробили іноземні дослідники Ф. Хансон [27], Д. Льюїс [30], Е. Поттер [34] та Дж. Най [33]. Приміром, Хансон у своїй публікації «Revolution State: The Spread of e-diplomacy» характеризує цифрову дипломатію як «використання Інтернету та нових ІКТ для досягнення дипломатичних цілей» [27]. На думку, Е. Поттера «цифрова дипломатія – спосіб ведення дипломатії за допомогою мережевих технологій, що забезпечує цілеспрямовану взаємодію з громадськістю» [34]. Загалом вчені розглядали електронну дипломатію як можливість використання цифрових інструментів комунікації та Інтернету для реалізації дипломатичних цілей.

Серед українських науковців можна виокремити Т. Мірошніченко [19], Л. Мицик [32], Я. Турчин [23], праці яких мають важливе значення для дослідження проблематики цифрової дипломатії. Зокрема Л. Мицик свої роботи присвятила дослідженню міжнародного досвіду використання цифрових інструментів та перспективи розвитку даного явища в Україні [32]. О. Сегеда також займалась аналізом цифрової дипломатії України, а саме назвала основні проблемні питання її розвитку [21]. Натомість Турчин у своїх працях розглядає

е-дипломатію, як інструмент зовнішньої політики Сполучених Штатів та використання соціальних мереж (Facebook, Twitter, YouTube) у дипломатичній діяльності. [24]

Вагомий внесок у дослідження впливу російської пропаганди в Україні зробили М. Туранський, О. Куцька [18], Б. Іваницька та О. Запорожець [16]. Зокрема, Туранський та Запорожець свої праці присвятили аналізу пропагандистських кампаній Росії саме під час окупації Кримського півострову.

Також важливе значення для написання кваліфікаційної роботи маються інтернет-джерела, зокрема, офіційні сторінки МЗС України, Франції, Канади та громадських організацій, а також матеріали ЗМІ. Саме аналіз українських та зарубіжних ЗМІ сприяв всебічному вивченню впливу російської пропаганди у світі.

Незважаючи на доволі значну дослідницьку активність науковців щодо проблеми цифрової дипломатії, окремі її аспекти та роль потребує подальшого дослідження, що зумовлює актуальність теми.

Об'єктом дослідження є цифрова дипломатія як новітній напрям публічної дипломатії.

Предметом дослідження є інструменти цифрової дипломатії у протистоянні російській пропаганді та дезінформації.

Мета магістерської роботи — з'ясувати ефективність цифрової дипломатії у протидії новим викликам та загрозам, передусім російській гібридній агресії.

Завдання:

1. Дослідити генезис цифрової дипломатії.
2. Проаналізувати рівень розвитку цифрової дипломатії провідних країн світу.
3. Оцінити стан електронної дипломатії в Україні
4. Дослідити приклади зловживання цифровою дипломатією у пропагандистських цілях.

5. Відстежити основні наративи російських дезінформаційних кампаній в період 2014-2022 рр.
6. Визначити особливості російської пропаганди в умовах повномасштабного вторгнення в Україну.
7. Здійснити порівняльний аналіз контрпропагандистської діяльності України, держав ЄС, США та Канади.

Методологічну основу магістерської роботи становлять загальнонаукові та спеціальні методи теорії міжнародних відносин. Зокрема, загальні методи наукового пізнання (аналіз, синтез, узагальнення) застосовувались при дослідженні українських та зарубіжних засобів масової інформації, аналізі заходів протидії російській дезінформації та узагальненні отриманих результатів.

Також був застосований компаративний метод, який дозволив виявити спільні та відмінні ознаки розвитку цифрової дипломатії країн. Історичний метод дав можливість прослідкувати розвиток поняття «digital diplomacy» від його зародження та до сьогодення.

При дослідженні інструментів поширення російської пропаганди було використано методи системного та структурного аналізу, а також контен-аналіз. Крім того, у кваліфікаційній роботі широко застосовувався системний підхід для вирішення більшості завдань дослідження.

Застосування цих методів та підходів сприяло всебічному вивченню обраної проблеми та отриманні достовірних висновків.

Практичне значення результатів кваліфікаційної роботи. Результати наукового дослідження можуть бути основою для наукових розвідок щодо впливу російської пропаганди в сучасному світі та методи протидії їй за допомогою е-дипломатії. Також ця магістерська робота може бути корисною у навчальному процесі зі спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Магістерське дослідження пройшло **апробацію** у форматі:

1. Участі у двох міжнародних наукових онлайн-конференціях.
2. Наукових публікацій:
 - Хоменко І.А. Розвиток цифрової дипломатії в Україні в 2013-2023 рр. // Вісник студентського наукового товариства. — 2023. — № 28. с.87-88.
URL:http://www.ndu.edu.ua/storage/styd_visnuk/visnuk_stud_tov_28_2023.pdf
 - Хоменко І.А. Цифрова дипломатія як напрямок публічної дипломатії. Публічна дипломатія в умовах сучасних глобальних викликів і загроз. Зб. мат. міжнар. наук. - практ. онл. -конф. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. с.99-101.
URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2990>
 - Хоменко І.А. Цифрова дипломатія країн Центрально-Східної Європи у постбіполярний період: можливості, виклики й загрози. Крах соціалізму в країнах Центрально-Східної Європи та проблеми посткомуністичної трансформації. Зб. мат. Міжнар. наук. онл.- конф.Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя,2023. с.57-59.
URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2989>

Структура кваліфікаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Список використаних джерел налічує 123 найменувань. Загальний обсяг роботи – 78 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ

1.1. Генезис цифрової дипломатії

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), а також Інтернету сприяє трансформації всіх сфер суспільства та держави, включаючи міжнародних відносини. Традиційна дипломатія зазнає змін, зокрема, через активне використання соціальних мереж, нових медіаресурсів та блогів, що відкривають широкі можливості для спілкування між політиками та громадянами навколо світу. У результаті чого, виникає нове поняття «e-diplomacy» (електронна дипломатія), також поширені терміни «інтернет дипломатія», «дипломатія соціальних мереж», «Twitter- дипломатія», «дипломатія Web 2.0», «цифрова дипломатія», «віртуальна дипломатія» тощо.

Необхідність розуміння цифрової дипломатії пов'язана з багатьма факторами. По-перше, це збільшення інформаційних потоків, по-друге, включення комунікації дипломатичної сфери в глобальний контекст мережевої взаємодії, по-третє, використання нових каналів, сила інструментів комунікації та їх потоків, поява нових засобів впливу на аудиторію в дипломатичній сфері.

Представники США першими почали масово використовувати свої глобальні мережі для посилення впливу та вирішення дипломатичних завдань. Тож спочатку термін «цифрова дипломатія» використовували стосовно публічної політики США, що цілком зрозуміло, адже саме в там вперше зародився Інтернет та інформаційно-комунікаційні технології були вперше перетворені на інструмент публічної дипломатії.

Американський політолог Джозеф Най досліджував публічну дипломатію, що навіть розробив цілу концепцію «м'якої сили». Джозеф Най акцентує увагу на поняттях «жорсткої» та «м'якої» сили, як ключових методів досягнення

державою власних інтересів на міжнародній арені. Автор пояснює, що «жорстка сила» означає військову міць країни та її здатність здійснювати економічний тиск. З іншого боку, «м'яка сила» забезпечує досягнення бажаних результатів не примусом чи «підкупом», а саме через формування культурної свідомості та привабливості країни. Тому, політолог наголошує, що «дієвим інструментом нарощування «м'якої сили» слугує саме публічна дипломатія». Джозеф Най виділив три основних виміри публічної дипломатії: Перший вимір — це щоденна комунікація пояснення контексту внутрішньої і зовнішньої політики. До другого виміру належить стратегічна комунікація – розвиток простих тем. Адже публічна дипломатія передбачає підготовку головної теми, спрямованої на підтримку певної політики. Третій вимір — розвиток відносин з «ключовими» індивідами через стипендії, обміни, тренінги, семінари, конференції тощо [33, с. 60].

Важливу роль в реалізації публічної дипломатії сьогодні посідає цифрова дипломатія. Наприклад, австралійський науковець Ф. Хансон визначив електронну дипломатію як «можливість використання Інтернету та нових нових ІКТ для досягнення дипломатичних цілей» [27]. А також, виокремив вісім пріоритетних напрямків е-дипломації:

- 1) Управління знаннями: використання відомчих і загальнодержавних знань, щоб вони зберігалися, ділилися та оптимізувалися для досягнення національних інтересів за кордоном.
- 2) Публічна дипломатія: підтримувати контакт із аудиторією, коли вона мігрує в Інтернет, і використовувати нові комунікаційні інструменти, щоб слухати важливі аудиторії та націлювати їх на ключові повідомлення, а також впливати на головних впливових людей в Інтернеті.
- 3) Управління інформацією: щоб допомогти зібрати переважний потік інформації та використовувати його для кращого інформування при

виробленні політики та допомогти передбачити та реагувати на нові соціальні та політичні рухи.

- 4) Консульська підтримка :створити прямі, особисті канали зв'язку з громадянами, які подорожують за кордон, з керованими комунікаціями в кризових ситуаціях.
- 5) Реагування на стихійні лиха: Використання можливостей технологій зв'язку у ситуаціях реагування на катастрофи.
- 6) Свобода інтернету: Створення технологій для підтримки вільного та відкритого Інтернету. Це має відповідні цілі сприяння свободі слова та демократії, а також підриву авторитарних режимів.
- 7) Зовнішні ресурси: Створення цифрових механізмів для використання зовнішнього досвіду для досягнення національних цілей.
- 8) Політичне планування: Забезпечити ефективний нагляд, координацію та планування міжнародної політики в уряді у відповідь на інтернаціоналізацію бюрократичного апарату. [27]

Хоча формулювання Хансона є загальновідомим, воно не вважається єдиним офіційно прийнятим визначенням. Приміром, за словами американського науковця, Девіда Льюїса: «цифрова дипломатія — це використання цифрових інструментів комунікації (соціальних медіа) дипломатичним співтовариством для спілкування одим з одним та громадськістю» [30]. Схоже визначення надає політолог Еван Поттер, що цифрова дипломатія – це проведення дипломатії за допомогою мережевих технологій. [34]

Натомість Бен Скотт, радник з інновацій колишнього держсекретаря США Хілларі Клінтон, виділяє такі три складові цифрової дипломатії:

1. Публічна дипломатія, включаючи використання онлайн-платформ.
2. Побудова досвіду в технологічній політиці та розуміння того, як Інтернет впливає на міжнародні події, такі як політичні рухи.

3. Вплив на політику розвитку та ефективніше використання ІКТ для сприяння економічному зростанню в усьому світі. [40]

Ключовими інструментами е- дипломатії є соціальні мережі. Як зазначає А. Фішер, «головна перевага соціальних мереж полягає в тому, що вони дають можливість охопити громадян інших країн в режимі реального часу. При цьому соціальні мережі – ключовий канал для охоплення свідомості молоді, що є однією з основних цілей у сфері публічної дипломатії». [31]

Таким чином, перші елементи цифрової дипломатії прослідковуються ще в 90-х роках ХХ століття, коли дипломати почали використовувати електронні засоби комунікації, такі як електронні пошти та веб-сайти для спілкування з дипломатичними представниками інших держав та громадськістю.

Досліджуючи цю тему більшість науковців зійшлися на думці , що передумовою виникнення е-дипломатії було декілька подій. Так у 1992 році під час саміту Землі в Ріо-де-Жанейро, активісти громадянського суспільства вперше використали електронні листи та списки розсилки для лобіювання під час переговорів, в той же час на Мальті, в Середземноморській академії дипломатичних досліджень створили перший відділ комп'ютерних програм у дипломатії. [31]

Арабська весна, яка почалася у 2010 році характеризувалася активним використанням соціальних мереж та ІКТ для організації протестів, обміну інформацією серед суспільства. Ці події наголосили на необхідності застосування дипломатичними установами, цифрових каналів комунікації, уряди країн почали використовувати соціальні медіа для взаємодії з громадянами, обміну інформацією, встановлення контактів та співпраці між державами та політиками.

Проте, найбільше піднесення інтернет дипломатія набула під час пандемії Covid-19. Оскільки, через обмежувальні заходи традиційні форми зустрічей стали неможливими, виникла потреба в альтернативних методах проведення

зустрічей. Онлайн-засідання, вебінари та відеоконференції за допомогою Zoom або подібних інструментів стали основою дипломатичних відносин [47.с.6].

Онлайн дипломатія стає все популярнішою через ряд переваг. В першу чергу вона забезпечує швидку та ефективну комунікацію, адже дає можливість охопити мільйонну аудиторію за лічені секунди, дозволяє розв'язувати проблеми швидше та з меншими витратами, а отже значно економить час та кошти дипломатичних місій. Віртуальна дипломатія сприяє підвищенню відкритості та прозорості це забезпечує достатню близькість до аудиторії.

Але слід зауважити, що ряд переваг породжує ряд недоліків. Швидкий потік та обмін інформацією це звичайно добре, але питання стоїть в тому чи достовірна ця інформація. Адже часто мережею Інтернет ширяться фейкові новини, дезінформація, що містять маніпулятивний характер. Таким чином, швидких обертів набирає поняття кіберзлочинності, що містить такі види злочинів, як кібертероризм, інформаційна війна, хакерські атаки та інші. В умовах російсько-української війни Україна опинилася на другому місці серед країн, які найчастіше піддаються кібератакам, на першому місці – США. І не дивно, адже за даними Служби безпеки України протягом минулого року українські фахівці нейтралізували понад 4,5 тисячі кібератак, а від початку 2023 року понад 550 атак [115]. В такому разі, зростає загроза витоку інформації, один з нещодавніх відбувся у квітні цього року було оприлюднено секретні дані з Пентагону, що стосувались війни в Україні [78]. Подібні дії значно підривають безпеку й авторитет країн.

Ще однією негативною рисою цифрової дипломатії є культура анонімності, оскільки будь-хто може видати себе за когось іншого і завдати шкоди певним особам.

Можемо підсумувати, що технологічний прогрес породив новий напрямок публічної дипломатії — digital diplomacy, дослідники дають різні визначення даному поняттю але одне з найпоширеніших, цифрова дипломатія— це

використання можливостей Інтернет мережі та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для вирішення дипломатичних завдань. Digital diplomacy надає нові можливості країнам для реалізації своїх цілей та просування інтересів. За допомогою медіа та соціальних мереж уряди швидше взаємодіють з іншими державами, партнерами та іноземною громадськістю.

1.2. Розвиток цифрової дипломатії провідних країн світу

В еру цифрових технологій міжнародні відносини зазнають певної трансформації, в результаті чого лідери світової політики змушені, змінювати інструменти й підходи ведення зовнішньополітичної діяльності, адаптуючись до нових викликів і можливостей. Хоча ідея цифрової дипломатії є відносно новою, вона швидко набуває популярності серед провідних країнах світу.

Як зазначалось вище, саме Сполучені Штати Америки були однією з перших країн, які усвідомили важливість Інтернету для просування національних інтересів за кордоном та вирішення дипломатичних завдань. Цей процес активно почав розвиватися з кінця 90-х рр., саме тоді вийшов перший інтернет-журнал Washington Files, сформований інформаційним агентством США – ЮСІА (USIA, United States Information Agency). [33, с.109] В цей період стрімко почали розвиватися офіційні сайти дипломатичних представництв США, розміщення матеріалів дозволило швидко та ефективно поширювати інформацію про політику, події та інші аспекти діяльності дипломатичних місій. Пізніше розрізнені матеріали стали об'єднуватися в електронні журнали Уряду США [33, с.109]. Протягом 2000-го року було створено вже цілу низку електронних журналів та було оголошено про заснування мережевої дипломатії. За адміністрації Джорджа Буша-молодшого відбулося перенесення традиційних радіо- та телеканалів міжнародного віщання в мережу Інтернет з метою боротьби з ісламським світом, зокрема, після терористичного акту 11 вересня 2001 року. Таким чином, упродовж наступних років однією з основних стратегій держави

було перенесення інформаційної боротьби до мережі Інтернет з метою просування американських ідей, демократії та боротьби з екстремізмом у цифровому середовищі. Більше того у 2006 році держсекретар США Кондоліза Райс сформувала першу групу фахівців завдання яких полягало у моніторингу інформації та дезінформації про США, що транслюється користувачами в соціальних мережах.

Слід наголосити, що для полегшення процесу прийняття зовнішньополітичних рішень та ефективної співпраці між дипломатами та цільовою аудиторією було створено спеціальні програми у вигляді соціально-політичних медійних платформ. Однією з яких є *Diplopedia*, що являє собою онлайн вікі-енциклопедію Державного департаменту, співробітники якого використовують дану платформу для створення широкого, інформативного інструменту для обміну знаннями про Департамент, його програми, офіси та інші предмети міжнародних відносин. Загалом *Diplopedia* робить акцент на такі медіа, як Facebook, YouTube, Twitter та інші. Наступним проектом є – Віртуальний студент дипломатичної служби, тобто це – інтернет-програма стажувань, що надає студентам вузів можливість співпрацювати з внутрішніми офісами Державного департаменту та дипломатичними установами США за кордоном через дев'ятимісячне віртуальне стажування. Ще одна професійна мережева платформа має назву *Corridor*, зокрема вона створена для розміщення інформації про професійні інтереси та здобутки кожного співробітника, тобто учасники можуть розширювати свою професійну мережу зв'язків, відкривати та використовувати досвід і знання колег у всьому світі, а також формувати групи для спілкування та співпраці на основі спільних професійних та особистих інтересів.

Окрім цього було запущено перший офіційний блог Держдепартаменту США «*Dipnote*» та урядовий портал (*America.gov*) і декілька електронних журналів (*eJournal USA*, *Weekly Newsletter*, *Student Corner*), головною місією

яких було формування позитивного іміджу країни. Згодом у 2008 році в США працювало 15 відділів в Держдепартаменті, ЦРУ, Міністерстві оборони, які займаються аналізом міжнародних та національних соціальних мереж [47].

За адміністрації Б. Обама були сформовані нові напрямки цифрової дипломатії в документі «Публічна дипломатія: зміцнення взаємодії Сполучених Штатів зі світом», саме тут були поставлені основні завдання електронної дипломатії, серед яких:

- 1) дискредитація ідеологічних супротивників Сполучених Штатів;
- 2) протидія глобальній інформаційній діяльності Китаю на просторах Інтернету;
- 3) обмеження інформаційної присутності Росії на території колишнього Радянського Союзу;
- 4) протидія зовнішній культурній політиці Ірану, яка проводилася через соціальні мережі [8].

Крім того в цей період було створено ініціативи щодо розвитку кібердипломатії в результаті чого у 2011 році США оприлюднили Міжнародну стратегію щодо кіберпростору [7]. Було створено нові посади та підрозділи в Державному департаменті США, присвячені кібербезпеці та кібердипломатії.

Використання цифрових засобів було важливим елементом у політиці Б. Обама для підвищення прозорості та взаємодії з громадськістю, становлення політичного діалогу та співпраці з іншими країнами, тому спостерігалось активне використання соціальних медіа для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей з лідерами інших країн. Президент США, створивши у 2007 році аккаунт у мережі Twitter, що користувався великою популярністю дав поштовх нової цифрової Twitter-дипломатії, однак більшого поширення вона зазнала за президентства Д. Трампа, адже він активно застосовував свій обліковий запис, щоб звертатися до широкої аудиторії і висловлювати свої міркування з приводу міжнародних питань. Однак, часто його різкі заяви виявлялись аж ніяк не на користь держави. Часто твіти Трампа мали образливий характер наприклад, в

одному зі своїх дописів він назвав лідера КНДР Кім Чен Ина «маленькою людиною-ракетою», а в іншому недоречно згадав про Терезу Мей, що викликало хвилю обурення в обох країнах, в результаті чого плановий візит до Британії був під загрозою [105].

Ще один приклад, це коли президент Ірану Хасан Роухани застеріг США від війни з Тегераном і зажадав "не кусати за хвіст лева", Трамп миттєво відповів на сторінці постом із погрозами, повністю написаними великими літерами [106]. Це є свідченням того, що різка реакція та неуміння вести соціальні мережі може вплинути не тільки на комунікацію між партнерами але й підірвати авторитет держави на міжнародному рівні. З приходом до влади Джо Байдена важливість використання цифрових інструментів не знизилась. Офіційні акаунти адміністрації Байдена і державних департаментів продовжують комунікувати з світовою аудиторією через такі платформи, як Twitter, Facebook, Instagram та YouTube. І хоча Байден не надто активний в соцмережах, на відміну від свого попередника, проте він більш зважений та послідовний у своїх дописах.

Ще однією прогресуючою країною є Канада, Міністерство закордонних справ, торгівлі та розвитку Канади (DFATD) починаючи з середини 2000-х років поступово інтегрували соціальні мережі, медіа у свою діяльність, розробило централізовані ініціативи, зосереджені на соціальних мережах та їх застосуванні до роботи зовнішньої дипломатії. Одна з найуспішніших кампаній має назву — «24/7 Social», це ініціатива, започаткована в 2015 році Департаментом закордонних справ, торгівлі та розвитку Канади, що сприяла посиленню взаємодії Канади з глобальною аудиторією через соціальні мережі. Основна робота кампанії полягала у створенні спеціальної групи соціальних медіа, яка відповідає за моніторинг та реагування на повідомлення соціальних мереж 24/7. Команда використовувала низку платформ соціальних медіа, включаючи Twitter, Facebook та Instagram, щоб спілкуватися з аудиторією та ділитися інформацією

про зовнішньополітичні пріоритети Канади, а також її культуру, економіку та суспільство [46]. У кінцевому результаті ініціатива «24/7 Social» залучивши соціальні медіа значно підвищила авторитет Канади на світовій арені. Слід наголосити й про медійну діяльність самого прем'єр міністра Джастіна Трюдо, зокрема, він дуже активний в Instagram, щоб обійти традиційних медіа-посередників і звертатися безпосередньо до громадськості в Канаді та на міжнародному рівні дуже персоналізованим способом.

Слідом за США застосування цифрових інструментів набуло популярності і серед Європейських держав. Першою з країн, яка визнала потужний потенціал цифрової дипломатії була Велика Британія. Основним документом, що регулював здійснення цифрової дипломатії стала стратегія розвитку електронної дипломатії 2000 року, що пізніше була оновлена і отримала назву «Е-дипломатія: стратегія е-завдань для Міністерства закордонних справ та Співдружності націй Великої Британії» [12,с.19] Згодом у 2004 році з'явилась доповнена стратегія віртуальної дипломатії «Стратегія використання інформаційно–комунікаційних технологій для Міністерства закордонних справ та співдружності націй Великобританії», в якій йшла мова про розвиток Міністерства до 2010 року та зазначено нові орієнтири ІКТ–стратегії: Починаючи з 2012 року Міністерством закордонних справ та співдружності націй Великобританії кожного року розробляються програми під загальною назвою «Цифрова стратегія» (Digital Strategy), в яких визначаються загальні пріоритети та дії щодо реалізації можливостей віртуальної дипломатії та електронного урядування [12].

Цифрова стратегія Великої Британії прийнята у 2013 році передбачала активне використання нових інформаційних ресурсів у зовнішньополітичній діяльності. До речі, згідно з рейтингом Digital Diplomacy Review, Британія входила до десятки найактивніших країн в сфері цифрової дипломатії. У 2016 році вона посіла перше місце, наступними в рейтингу опинилися Франція та США, Україна зайняла 11-ту сходинку. Також до першої десятки рейтингу

увійшли: Канада, Індія, Ізраїль, Мексика, Швейцарія. Станом на 2023 рік рейтинг дещо змінився, перше місце займають Сполучені Штати, Індія піднялася на другу сходинку, далі Франція, на шостому Канада, а от Велика Британія опинилася на десятому місці. [45]

Недарма Франція протягом тривалого періоду займає лідируючі місця в рейтингу, адже цифрова дипломатія є одним з пріоритетних напрямків розвитку країни. Саме МЗС Франції вперше відкрили власний сайт «France Diplomatie» у 1995 році на якому звітується вся діяльність держави у зовнішній політиці, міжнародне співробітництво, культурна та освітня діяльності у світі. З того часу активно почався розвиватися діалог держави з громадськістю через Facebook та Twitter, а згодом – Instagram, YouTube та Storify. Звичайно президент Франції Еммануель Макрон має офіційні сторінки у цих соціальних мережах, які ведуть спеціалісти, що постійно оновлюють актуальну інформацію.

Крім того, на порталі «France Diplomatie» зазначаються основні орієнтири електронної дипломатії Франції, закріплені у міжнародній цифровій стратегії Франції 15 грудня 2017 року :

- Гарантувати міжнародну безпеку кіберпростору шляхом зміцнення європейської стратегічної автономії та сприяння стабільності кіберпростору в міжнародних органах і регулювання вмісту, що поширюється в Інтернеті, а також регулювання платформ ;
- Сприяти управлінню Інтернетом шляхом посилення його відкритості та диверсифікації, зміцнюючи довіру до його використання;
- Просувати права людини, демократичні цінності та французьку мову в цифровому світі;
- Посилити вплив і привабливість французьких цифрових гравців [59].

Важливу роль електронна дипломатія відіграє і у зовнішній політиці Німеччини. Одним із провідних напрямків її проведення — це бути активними у медіа просторі . Дипломатичні представництва Німеччини ведуть свої сторінки в

Twitter, Facebook та Instagram, публікують новини, інформацію про події та сприяють діалогу з громадськістю. Крім того, сторінкою Федерального міністерства закордонних справ у Facebook керує окрема професійна команда. Велику роботу проведено й над цифровою законодавчою базою Німеччини, що містить : національну стратегію даних, державну стратегію цифрової дипломатії « Закон про безпеку ІТ 2.0 » , Закон про захист мереж (NetzDG), також було створено Агентство з інновацій у кібербезпеці (Cyberagentur) і Центральне управління інформаційних технологій у сфері безпеки (ZITiS) [49]. До того ж у Німеччині існує платформа «Industrie 4.0», що є урядовою ініціативою з розвитку високих технологій яка спрямована на впровадження цифрових технологій у дипломатичну роботу. Вона об'єднує кілька тисяч компаній навколо напрямків досліджень, інновацій, навчання тощо в сфері виробничих технологій.[20,с.61]

Значно повільніший процес цифрового розвитку серед країн колишнього Радянського Союзу. Найбільше серед них прогресує Естонія, що одразу після здобуття незалежності почала впроваджувати інформаційні технології у діяльність своїх дипломатичних служб. Варто відзначити, що у 2014 саме Естонія стала першою країною у світі, яка запровадила електронне резиденство (e-residency) — державний онлайн-сервіс для іноземців за допомогою якого вони можуть отримати дистанційний доступ до державних послуг, включаючи віртуальне відкриття бізнесу та електронне голосування. Це інноваційне рішення сприяє залученню іноземних інвесторів та підтримує міжнародні відносини Естонії. [50]

Латвія і Литва також поступово намагаються розвивати свою електронну дипломатію. Вони використовують соціальні мережі та електронні платформи для залучення громадськості, комунікації з іншими країнами та поширення своїх національних цінностей. В 2016 році Латвія розробила Комунікаційну стратегію,

в якій описано загальні принципи роботи дипломатів у соціальних мережах, «розповідає про цілі, платформи, що роблять і не роблять посольства, перераховує аудиторії, з якими спілкуватися в соціальних мережах» [50]. Литва в свою чергу запозичила систему e-residency Естонії, оскільки система є новою, її учасник може робити лише елементарні речі, тобто зайти в державні електронні послуги та поставити цифровий підпис, тож країна працює над розширенням можливостей онлайн-сервісу [50]. Крім того, Латвія й Литва активно співпрацюють з іншими країнами Європейського Союзу та міжнародними організаціями для обміну досвідом та підтримки ініціатив з розвитку цифрової дипломатії.

Розвиток цифрової дипломатії є невід'ємною частиною стратегії зовнішньої політики кожної держави. Застосування цифрових інструментів значно полегшує комунікацію з іншими країнами, партнерами, дозволяє відкрито спілкуватися з громадянами, здійснювати обмін думками, ідеями тощо. Електронна дипломатія досить швидко розвивається протягом останніх років, особливо в таких країнах наприклад, як Сполучені Штати та Великобританія, інші (країни колишнього СРСР) все ще знаходяться на ранніх стадіях розвитку та потребують подальшого вдосконалення та впровадження ІКТ.

1.3. Стан електронної дипломатії в Україні

Враховуючи той факт, що Україна відносно молода держава, то процес залучення інформаційно- комунікативних технологій відбувся не так давно. Проте, варто відзначити, що на даному етапі активно розвиваються веб-сторінки міністерств закордонних справ, посольств, організацій, політичних діячів тощо.

Для України розвиток в цьому напрямку є надзвичайно важливим. Проте, слід зазначити, можливості для розвитку «цифрової дипломатії» в Україні, були

дещо обмежені відсутністю національної інформаційно-комунікаційної стратегії, дефіцитом підготовлених фахівців та низкою ризиків, притаманних роботі в Інтернеті [42]. Агресія Росії та необхідність швидкого реагування на інформаційні атаки з боку РФ стали найбільшим поштовхом для розвитку і захисту інформаційного середовища. З того часу стали активно використовувати поняття цифрова дипломатія та включати до держаних документів. Мова йде саме про Доктрину інформаційної безпеки України [1], в якій зазначено основні напрями і пріоритети державної політики в інформаційній сфері задля формування позитивного міжнародного іміджу України, а також в документі згадується розвиток публічної дипломатії, у тому числі культурної та цифрової.

Тож згідно з стратегії вимірами роботи суб'єктів публічної дипломатії у сфері цифрової дипломатії є:

- 1) взаємодія з міжнародними цифровими платформами для просування позитивного іміджу України у світі та захисту національної безпеки;
- 2) використання цифрових інструментів для організації заходів і проєктів публічної дипломатії;
- 3) використання потенціалу соціальних мереж та взаємодія з онлайн-спільнотами для формування позитивного іміджу України та просування інтересів України у світі. [1]

Наступні важливі кроки відбулися у 2015–2016 роках за участі новоствореного Управління публічної дипломатії (у 2020 році реформатованого в Департамент публічної дипломатії) було завершено ребрендинг соціальних мереж Міністерства, реєстрацію усіх посольств України в соціальних мережах. Черговим істотним кроком у реформуванні МЗС стало створення спеціалізованого структурного підрозділу, який би вирішував питання цифрової дипломатії та працював над створенням в Україні професійної дипломатичної служби за найкращими світовими зразками.

Важливим етапом у розвитку цифрової дипломатії стало створення Міністерства цифрової трансформації України, яке займається не тільки організацією механізмів, для допомоги громадянам освоїти чи покращити навички в цифровій сфері, але й використовує цифрову дипломатію для стимулювання підтримки України та санкцій проти РФ.

Плідна робота МЗС та українського дипломатичного корпусу у соціальних мережах дозволили розпочати серію потужних інформаційних онлайн-кампаній (#RussiaInvadedUkraine, #StopFake, #LetMyPeopleGo, #CrimeaIsUkraine тощо), що привернули увагу спільноти та значно розширили аудиторію підписників сторінки МЗС України у Твітері. Управлінням публічної дипломатії було також започатковано практику синхронних онлайн-кампаній у соціальних мережах українських посольств тривалістю від кількох тижнів до місяця (або довше) [21, с.144].

Впровадження таких системних кампаній передбачає синхронне розміщення підготовлених МЗС матеріалів на сторінках Посольств у Твітер та Фейсбук, які б доносили достовірну інформацію до іноземної аудиторії про збройну агресію Російської Федерації, боротьбу України за незалежність, науку, мистецтво, туризм, реалізації різноманітних проектів та ініціатив тощо.

Явище, коли політичні діячі використовують сучасні інструменти на кшталт твітеру і в такий спосіб інформують про події у режимі реального часу, а також реагують на те, що відбувається зараз, отримало назву “твітер-дипломатії”. [104]

Саме коли твітер стає першоджерелом інформації та важливим інструментом політичної комунікації, з’являються офіційні твітер-акаунти Президента України, Прем’єр-міністра, Адміністрації Президента, МЗС тощо. Найбільша активність на сторінці президента прослідковується від 24 лютого 2022 року, з того часу обліковий запис @ZelenskyuUA створював 36 твітів на

добу, у яких безупинно повідомляв про останні події та звертався до міжнародної спільноти та всього цивілізованого світу про допомогу й підтримку. [42] Щоденні відеозвернення політиків, а особливо президента допомагають слідкувати за перебігом подій в нашій державі та бути ближче до нашого народу.

Якщо проаналізувати твіттер-акаунт МЗС України, то можна прийти до висновку, що активність сторінки помітно зросла 2013-2023 рр., кількість твітів виросла з (1,4 тис. до 67,9 тис.), а кількість читачів з (760 до 460,3 тис.) [104].

Використання медіа, соціальних - мереж дозволяє активно поширювати інформацію про країну та її бренд навіть в умовах повномасштабної війни. Прикладом цього слугує українська рекламна агенція «Vanda», яка розробила кампанію під гаслом «Be brave like Ukraine» та зобразила його на білбордах найвизначніших вулиць різних країн світу. В Україні 502 борди Bravery розташовані у 21 містах. Головною метою кампанії було підняти бойовий дух, об'єднати людей навколо ідеї та розкрити українську сміливість в очах усього світу. А також агенція запустила онлайн-флешмоб в Instagram («Українці сміливі за паспортом») та залучили понад 200 брендів для розміщення гасла «Сміливість» на своїй продукції [118].

На основі вище викладеного можна дійти висновку, що глобалізація вносить свої корективи в сучасну дипломатію. Використання новітніх технологій, медіа, соціальних мереж робить нинішню дипломатію більш прозорою та доступною до інформації, сприяє більшій взаємодії між окремими політичними діячами та організаціями. Можемо констатувати, що українська цифрова дипломатія із 2014 р. зазнала значних трансформацій, соціальні мережі, а саме твіттер став потужним інструмент протидії російській пропаганді та сприяв поширенню об'єктивної інформації про Україну.

Отже, підсумуємо, що інформаційна глобалізація сприяє появі нових явищ та процесів, одним з яких є digital diplomacy. Дослідники даного поняття прийшли до висновку, що основним інструментом електронної дипломатії є

медіа та соціальні мережі. Застосування цифрових інструментів в дипломатії дозволяють міністерствам закордонних справ і посольствам охоплювати мільйони людей, сприяти посиленню міжнародної співпраці та покращення взаємодії з діаспорою, а також стимулювання торгових відносин або управління міжнародними кризами.

Все більше країн використовують електронну дипломатію для вирішення дипломатичних завдань. У США та Канаді цифрова дипломатія почала зароджуватись на початку 2000-х років, трохи пізніше у Європі та країнах пострадянського простору. Оскільки Twitter є найпопулярнішим майданчиком політичної комунікації, виникає поняття Twitter-дипломатія.

Важливу роль digital diplomacy посідає у зовнішньополітичній діяльності України. Якщо серед інших країн процес залучення інформаційних технологій був більш послідовний, то в Україні у більш прискореному режимі. Можна сказати, що Україна здійснила свого роду революцію у публічній та електронній дипломатії: Відео-звернення президента В. Зеленського до громадян, парламентів, кампанії, акції та флешмоби українського народу сприяють зміцненню позицій України на міжнародній арені та залученню підтримки.

РОЗДІЛ 2

ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ЗНАРЯДЯ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ У ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ 2014-2024 РР.

2.1. Цифрова дипломатія як інструмент пропагандистської діяльності

На сьогодні електронна дипломатія — це не тільки новий спосіб ведення зовнішньої політики за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, все частіше вона слугує ще інструментом політичної пропаганди. Це надає можливість країнам та політичним організаціям широко поширювати інформацію, впливати на громадську думку, а також формувати свою пропагандистську політику.

Термін пропаганда походить від лат. *propago*, що перекладається як «поширюю», загалом його використовували для опису будь-якого матеріалу, який пропагує ті чи інші думки та ідеології, проте згодом термін набув більш негативного забарвлення. До прикладу, американський вчений Гарольд Лассвел у своїх працях досліджував політичну пропаганду періоду I Світової війни, наводить таке визначення: «Пропаганда - це управління колективними настановами шляхом маніпулювання значущими символами.» [29.с.627]. Автор вважає, що саме пропаганда як управління значущими символами припускає розповсюдження політичних міфів та стереотипів.

Майкл Спруль у своїй праці «Канали пропаганди», визначає пропаганду як «роботу великих організацій або груп, спрямованих на отуманення громадськості до особливих інтересів шляхом нав'язування привабливих висновків, сформульованих так, щоб приховати переслідувану мету та відсутність вагомих підтверджуючих причин» [28].

Річард Алан Нельсон, називає пропаганду «систематичною формою цілеспрямованого переконання, метою якого є вплив на емоції, погляди, думки й дії визначеної цільової аудиторії з ідеологічною, політичною чи комерційною

метою за допомогою контрольованого передавання односторонніх меседжів (які можуть бути закріплені фактами або ні) через прямі та масові інформаційні канали». [35] Тобто пропаганда – це така форма комунікації, що поширює серед суспільства певні теорії, чутки, факти та іншу інформацію для впливу на суспільну думку.

Слід підкреслити, що комунікація у сфері політики і пропаганди переслідує певні цілі, такі як передачу інформації; зміну суспільної думки та зміну поведінки тих, кого інформують. Ключовою у цьому процесі, безперечно, є зміна поведінки, яка лежить в основі владно-управлінських відносин у суспільстві. З появою Інтернету та розвитком технологій пропагандистські наративи стало поширювати ще легше.

Варто відзначити, що важливу роль в електронній дипломатії виконують пропагандистські стратегії. Очевидно, що кожна стратегія спрямована на реалізацію конкретної мети, тож пропагандистська не є виключенням. А отже, пропагандистська стратегія у цифровій дипломатії використовується для поширення певних поглядів, ідеологій чи переконань за допомогою комунікативних можливостей (Інтернет-інструментів, веб-сайтів, соціальних мереж). Мета таких стратегій впливати на свідомість широкої аудиторії, створення певного світогляду та підтримка своїх інтересів. Умовно виокремлюють інформаційні, оціночні та аргументативні пропагандистські стратегії. Інформаційна пропагандистська стратегія реалізується через такі заходи як :

- 1) відбір певної інформації;
- 2) конкретизація деякої інформації;
- 3) обмеження інформації;
- 4) замовчування фактів (різні форми стратегій умовчання) чи їх ігнорування;

- 5) спотворення інформації;
- 6) пристосування інформації під особливості сприйняття цільової аудиторії. [13.с.10].

Якщо оціночна пропагандистська стратегія здійснюється зокрема через засоби дифамації, що містять зневагу, осуд, напад, несхвалення та прийоми позитивної репрезентації, то аргументативна базується на візуальних доказах (фото, відео), цитуванні, посиланнях на джерела інформації, свідченнях очевидців виборі яскравих метафор, епітетів, образів, апеляцій до позитивних цінностей [13.с.11].

Одним із прикладів використання інформаційної пропагандистської стратегії електронної дипломатії є Російська Федерація. Від початку українсько-російського конфлікту і до повномасштабного вторгнення РФ в Україну пропаганда та дезінформація стала невід'ємною частиною зовнішньої політики Кремля. Російська «пропагандистська машина» активно використовує всі можливі інструменти для поширення власної версії стосовно тих чи інших подій та маніпулювання політичною свідомістю. Найпоширенішим інструментом на державному рівні є ЗМІ, а саме телебачення, радіо, друкована преса — все це жорстко контролюється владою. На теренах ЗМІ російська влада поширює дезінформацію, спотворює факти, маніпулює емоціями населення, використовує сфабриковані фото і відео матеріали як серед цивільного населення так і на тимчасово окупованих територіях.

Популярним інструментом кремлівської пропаганди стали соціальні мережі, блоги та інші онлайн платформи, такі як Facebook, Twitter, YouTube, Instagram та Telegram, де вони активно просувають фальшиву інформацію серед світової аудиторії. До прикладу, країна-агресор широко розповсюджує маніпулятивні відео різними мовами через Telegram-акаунти в обхід державних блокувань. Пропагандисти поширюють ролики ніби Україна навмисно обстрілює мирне населення, а мешканці окупованих територій мовби раді "поверненню

РФ". Оскільки, виявити джерело поширення одразу складно, в цей час відео шириться іншими соціальними мережами.

Особливо важливим інструментом РФ у ведення інформаційної війни є так звані «фабрики ботів». Їх основне завдання розколоти українське суспільство, розпалювати конфлікти, підірвати довіру до влади та послабити міжнародну підтримку, через написання провокативних коментарів під дописами про війну. Слід відзначити, що від початку повномасштабного вторгнення в Україні було виявлено понад 10 ботоферм, більшість із них була розташована в Києві, Одесі, Львові та Запоріжжі. В основі їхньої діяльності було створення фейкових акаунтів, інтернет спільнот у соціальних мережах для розповсюдження проросійських меседжів та дезінформації [121].

Відомий приклад втручання у виборчий процес США також не обійшовся без причетності російської ботоферми, відомої як «Агенство интернет-исследований» Санкт-Петербург. Вони діяли за тим же механізмом, сприяли напруженню та невдоволенню серед американського населення щодо власного уряду, маніпулювали громадською думкою, а також коментували та провокували дискусії щодо расових проблем, прав ЛГБТ спільнот, зброї та інших тем [94].

Такі компанії як Google, Facebook та Twitter виявивши російське втручання на своїх платформах, провели так звані «чистки» але незліченна їх кількість продовжує свою діяльність й донині.

Країна-терорист намагається втрутитися в український інфопростір всіма можливими способами але ще більше, вона зомбує своїх громадян. Минулого року в Росії заборонили Facebook та Instagram за екстремістську діяльність, лишивши доступу до правдивої інформації. Таким чином, Росія обмежує все, що не спроможна контролювати.

Ще одна країна, що любить тримати все під контролем — Китай. КНР так само завзято використовує цифрові інструменти, соціальні медіа для контролю та пропаганди своїх політичних, релігійних та ідеологічних поглядів. Окрім

пропаганди, Китай застосовує й інші засоби інформаційних маніпуляцій, таких як дезінформація та цензура.

На думку, професора азіатських досліджень, політології та міжнародних відносин Д. Шамбо китайська пропаганда включає:

- «кампанії масової мобілізації;
- побудову ідеологічних та освітніх «моделей» для наслідування;
- контроль змісту газетних і редакційних статей;
- розвиток загальнонаціональної системи гучномовців, яка охопила кожен мікрорайон і село;
- домінування мовних ЗМІ» [56].

Тобто пропаганда у Китаї використовується для консолідації урядового контролю над суспільством. Варто відзначити, що більшість найпопулярніших у світі соцмереж заблоковані у Китаї, мова йде про Facebook, Twitter, YouTube, Telegram та Instagram, натомість розробили альтернативні платформи для поширення китайських наративів.

Саме офіційні сторінки державних ЗМІ слугують інструментом поширення неправдивої або упередженої інформації для просування позитивних поглядів на КНР та Комуністичну партію Китаю. Як повідомляється у звіті Global Engagement Center, Пекін може іноді приховувати критично важливу інформацію, яка суперечить їх поглядам, зокрема це стосується Тайваню, порушення прав людини в Сіньцзяні та Тибеті, Південно-Китайське море, його внутрішня економіка та міжнародна економічна взаємодія [56].

Останнім часом, Китай використовує інформаційний простір, щоб ізолювати Тайвань від міжнародної спільноти та для унеможливлення його значущої міжнародної участі. Особливо зросла напруга, коли Китай почав дезінформаційну кампанію проти Тайваню. Щоб підірвати моральний дух населення. Пекін поширював повідомлення про те, що у випадку китайського вторгнення президент

острова нібито має план втечі. В свою чергу, влада Тайваню, наголосила на тому, що КНР постійно намагається зашкодити престижу уряду острова, розколоти тайванське суспільство та послабити підтримку міжнародної спільноти [84].

Також, попри свій нейтралітет щодо російсько-української війни, Китай у своїх державних медіа ширив російську дезінформацію про Україну, наприклад, що в Україні присутні "нацисти", а російським військовим доручено здійснити спеціальну операцію з "денацифікації" або ж, що війну розв'язало НАТО [85].

Тобто, ми можемо спостерігати, що пропагандистська діяльність Росії та Китаю дещо схожа, оскільки обидві країни жорстко контролюють держаний інфопростір та застосовують різноманітні методи обману та примусу, намагаючись вплинути на міжнародне інформаційне середовище.

Необхідно додати, що часто пропаганду просувають в соцмережах й терористичні угруповання та організації. Вони використовували соціальні мережі та інші електронні канали зв'язку для пропаганди своїх ідеологій, вербування нових членів та координації своїх дій.

2.2 Основні методи та наративи російської пропаганди в період 2014- 2022 рр.

Росія ніколи не приховувала своїх імперських амбіцій. Після розпаду СРСР РФ намагалася зберегти контроль та домінування в інформаційному середовищі країн колишнього Радянського Союзу. Адже це давало змогу тримати важіль впливу як у політичній, так і в економічній та культурній сферах сусідніх держав. Тому головним знаряддям у реалізації загарбницьких планів та амбіцій Кремля стала інформаційна війна проти України. Інформаційна війна — це нова форма ведення війни, що стала все частішим явищем на міжнародній арені. Це війна, де бойові дії проходять в інформаційному просторі, а основною зброєю є інформація. Мета інформаційної війни полягає в тому, щоб послабити моральну

та матеріальну міць конкурента, впливати на свідомість як своїх громадян, так і громадян країни-супротивника [21].

Саме пропаганда стала основним інструментом російської інформаційної війни проти України. РФ проводила багаторічну пропагандистську політику та поширювала дезінформацію, щоб ввести в оману громадян України, населення країн пострадянського простору, суспільство США та країн ЄС щодо реальних подій.

Головним носієм пропаганди є мас-медіа, оскільки, саме через медіапростір Росія розповсюджує вигідний сценарій для своєї країни та деструктив для інших. Крім того, це дає змогу РФ ширити ідеї «руського миру» через своїх маріонеток за межами країни, виправдовувати злочини та агресивну політику щодо України. Оскільки, ЗМІ є найпотужнішим каналом впливу Кремль вкладає шалені кошти у його фінансування. До прикладу, лише в 2020 році з бюджету Росії на підтримку пропагандистських ЗМІ було виділено 1,3 млрд євро., а з початком повномасштабного вторгнення сума збільшилась до 1,5 млрд євро. [101]

2013-2014 роки Україна переживала не найкращі часи, гостра політична криза, спричинена масовими акціями протестів, що отримала назву (Революція Гідності, Єврореволюція) проти тодішнього президента В. Януковича та його відмови підписати довгоочікувану Угоду про асоціацію між Україною та ЄС призвела до великих втрат, зміни влади та формування нового проєвропейського уряду. В цей період інформаційна діяльність РФ стає більш агресивною особливо на території Східної України; проводиться потужна інформаційна кампанія психологічного тиску як на кримське населення, так і на громадян Росії.

Тобто Росія розпочала активну підготовку громадської думки, щоб отримати схвалення російського народу щодо втручання Кремля у внутрішні справи України. Таким чином, підконтрольні російській владі ЗМІ систематично виробляли дезінформацію та поширювали провокації на ключові теми. Під час

протестів на Майдані популярні російські ЗМІ: Росія-24, Russia Today, Komsomolskaya Pravda та НТВ називали протестувальників «радикальними бойовиками», які підтримували повалення правової держави [6 с 36]. А саму Революцію Гідності називали державним переворотом та ймовірною передумовою громадянської війни [55]. Щоб дискредитувати Єврореволюцію поширювали наратив про «нацизм в Україні» та «радикалів, які ліквідують російськомовних в Україні» [111]. Проросійський пропагандист Портнов ще відомий як учасник теорії змови про «контрольовану Заходом Україну» зі своїми колегами поширював фейкові меседжі, що Україною правлять ззовні, а Революція Гідності відбулася завдяки Західним партнерам [55]. Такий наратив поширюють з метою представити Україну як «маріонетку Заходу», що неспроможна самостійно приймати рішення та українців — як народ, що нездатний брати участь у процесі розбудови власної держави.

Пропагандисти вдалися до спотворення фактів, особливо про «Небесну сотню», що вбили під час подій на Майдані. Подібну інформацію поширювала проросійська політикиня й прихильниця зрадника В. Януковича Олена Лукаш, вона запевняла, що жертв під час революції не було, а Небесна сотня — це лише вигадка [55].

Багаторічна пропагандистська кампанія поширювала міф, ніби російське населення зазнає утисків на території України, немає права голосу та можливостей вільного існування. Крім того, громадян Росії наполегливо переконували, що їх співвітчизники в Криму підтримують російську політику, але потерпають від гноблення та вимушеної українізації. Така риторика є нічим іншим як спробою, вплинути на свідомість населення, щоб переконати, що захист та підтримка «співвітчизників», російськомовного населення в Криму та приєднання півострова — це не намагання влади РФ, а прагнення самих кримчан [22]. Крім того, пропагандисти на телебаченні почали відверто говорити про можливість приєднання Криму до Росії. В результаті чого, Росія вирішила,

що має опікуватися й «підтримувати» російськомовне населення в Криму, навіть якщо це вимагатиме втручання у внутрішні справи України.

Проте, варто наголосити, що такий ентузіазм захисту російськомовних громадян за кордоном спирається на так звану ідеологію «руського миру» (РМ), що зародилась ще у 2000-х роках. Під «Руським миром» розуміється певна спільнота людей («цивілізація»), що об'єднані мовою, релігією, поділяють спільні культурні та історичні цінності. Тобто концепція «Руського миру» поширюється за словами В. Путіна на всіх, хто «говорить і думає російською», незалежно від їхньої етнічної приналежності та місця проживання [18]. З цього випливає, що в російському розумінні Україна є невіддільною складовою «руського миру», це і стало вирішальним моментом у рішенні уряду Росії про вторгнення на територію України, а також посприяло високій підтримці серед проросійського населення, до речі, що активно допомагало в окупації Кримського півострову та Донбасу [25].

Отже, захоплення інформаційного простору почалося за довго до 2014 року та як ми вже зазначали пропагандистські ідеї серед населення поширювались зокрема через мас-медіа. Влучно підмітили у своїй статті Куцька та Туранський, що попереднім кроком у розгортанні широкомасштабної пропагандистської кампанії стало своєрідне поширення російськими ЗМІ історії Кримського півострову та його етнонаціональних проблем [18] Особливо активно ЗМІ поширювали міфи про давню історичну приналежність та Криму до РФ. Підкреслимо, що Крим являє собою багатокультурний регіон, переважно через це мовлення на телебаченні проводилось семи мовами. Якщо говорити про друковані видання, то вони склали: 72 % – російські, 17 % – українські, 8 % – кримськотатарські, по 1 % – англійські, німецькі, грецькі [17.с 5]. Як бачимо, значна частина населення надала перевагу саме російськомовному інформаційному продукту включаючи новини, фільми, музику, телешоу та ін.

Варто наголосити, що такому результату посприяла державна програма РФ "Інформаційне суспільство (2011 - 2020 роки)". Вона передбачала тотальне охоплення російськомовного населення в усьому світі засобами масової інформації всіх форм власності (державні чи приватні). Тобто ЗМІ зобов'язані поширювати лише "правильну" інформацію про РФ та події у світі, а також збільшити відсоток новин про спорт, соціально відповідальну поведінку, поширювати традиції, культурні та моральні цінності "руського міра" [90]. Додамо, що згідно світового індексу свободи преси та ЗМІ у 2015- 2022 рр. Росія посіла – 150 та 152 місце, серед 180 країн з усього світу [73].

Окрім вище перелічених наративів, пропагандисти постійно наголошували на могутності Росії як держави, Путіна та володіння ядерної зброї. Також особливу увагу приділено Заходу в уособленні США, НАТО та ЄС як головних ворогів, що заважають вільному розвитку Російської Федерації. Глава *МЗС Росії* Сергій Лавров у своїх заявах часто звинувачує США та ЄС у втручанні у внутрішні справи України та формування навколо неї сфери впливу [99]. А також неодноразово висловлювався, що «західні партнери, а саме США поведуться як переможці в "холодній війні" ігноруючи Росію в європейських справах та проводять політику, яка завдає прямої шкоди інтересам Російської Федерації» [87].

РФ постійно заперечувала факт наявності російських військ на території України, таким чином вигадувала все нові історії для виправдання злочинів пов'язаних з анексією Криму та фінансуванням бойових дій на Сході України. Відтак на початку 2015 року В. Путін заявив, що насправді українська армія — це натівський легіон, що переслідує геополітичні цілі стримування Росії, але аж ніяк не національні інтереси самої України [76]. Хвиля пропаганди поширювала фейк, нібито під завалами знищеного аеропорту в Донецьку було знайдено тіла у військовій формі НАТО та американські види зброї. Звичайно дані повідомлення

спиралися лише на підробні відео чи фото матеріали російських пропагандистів, генсек НАТО Єнс Столтенберг наголосив, що ніякого "легіону НАТО" не існує. [79]

Ще один наратив, що широко поширювався російськими ЗМІ — Україна ігнорує Мінські угоди. Інакше кажучи, київська влада зриває і навіть не збирається виконувати домовленості у Мінську. Натомість Росія усіляко намагається позиціювати себе як головного ініціатора мирного плану, що спонукає інших учасників нормандського формату виконувати свої зобов'язання та змусити Україну до миру. Речниця МЗС РФ Захарова заявила, що «російська сторона виконала свою частину роботи, а от Німеччина та Франція не справились зі своєю місією» [83]. Крім того, пресекретар президента РФ Дмитро Песков публічно заявив, що «українська влада нахабно намагається представити Кремль учасником конфлікту, підкреслив, що події на Донбасі ніщо інше як громадянська війна» [95]. А також виявив невдоволення тим, що ні учасники «Нормандської четвірки», ні Захід не в змозі примусити Україну дотримуватись Мінських домовленостей.

Можемо констатувати, що російська пропаганда немає меж. Щоб зіпсувати відносини України з Європейськими партнерами, РФ вдалася використати події в Білорусі на свою користь, поширюючи меседж про «втручання України у внутрішні справи Білорусі». Таким чином, російські пропагандисти та високопосадовці розповсюджували інформацію нібито Україна є організатором та спонсором протестних рухів у Білорусі [62].

Сутність вищевикладеного зводиться до того, що пропагандистська політика готувалася заздалегідь і дуже активно. Саме для того, щоб заложити потужне підґрунтя для агресивної політики щодо України, російська інформаційна операція почалась ще до подій 2014 року. Для безперешкодного розповсюдження вигідної для Кремля інформації, Росія взяла під контроль більшість ЗМІ. Через телебачення та друковану пресу ширились фейкові меседжі

основних важливих подій в Україні (Протести на Майдані, зміну влади та анексія Криму).

2.3. Особливості кремлівської дезінформації в умовах повномасштабної війни проти України 2022-2023рр.

Російська пропагандистська машина продовжує активно працювати майже в кожній країні світу. Від початку повномасштабного вторгнення в Україну російська пропаганда лише ще більше активізувалась та стала агресивнішою, поширюючи старі наративи та створюючи нові. Росія безупинно намагається дезінформувати як українську та західну, так і власне російську аудиторію. Фейки, що поширюються серед українського населення спрямовані для впливу на бойовий дух українських військових та руйнування єдності в середині держави. Натомість меседжі, що РФ транслює у своїй країні полягають в тому, щоб створити негативне уявлення про західні цінності та демократичні ідеали, сприяти лояльності населення і в такий спосіб сприяти зміцненню путінського режиму. Відповідно антиукраїнські наративи та фейки, що поширюються за межами РФ слугують для впливу на іноземну думку та процес прийняття рішень міжнародної спільноти щодо підтримки України.

Проте, варто відзначити, що поширювати сфабриковані новини та брехню про війну в Україні стає дедалі складніше через обмеження. Особливо це пов'язано з заборонаю транслювання російських каналів в країнах Європейського союзу. Відтоді як у березні 2022 року 30 європейських країн заборонили діяльність найвпливовіших російських пропагандистських каналів — RT/Russia Today та Sputnik, транслювати пропаганду взялися кремлівські дипломати. (див.рис.2.1) [39]

Рис. 2.1. Боротьба з російською пропагандою в Європі (станом на 19.04.2022)

Оскільки використання консульствами та посольствами Facebook, Twitter та інших платформ є досить поширеною практикою цифрової дипломатії, російські дипломати стали активно постити дезінформацію на офіційних сторінках МЗС.

Шляхом залучення понад сотні облікових записів у соцмережах на всіх континентах, російське дипломатичне відомство працює як глобальна пропагандистська мережа, у якій можна робити одні й ті самі заяви та адаптувати їх до різних аудиторій у різних країнах світу. З початку військових дій російські дипломати, щоб виправдати агресивні дії щотижня публікували тисячі повідомлень.

Отже, розглянемо основні наративи російської дезінформаційної кампанії у країнах Європи. На початку 2022 року Москва поширює меседжі про «нацизм» та «фашизм» в Україні та намагається переконати світову спільноту, що не хоче

ескалації конфлікту, прикриваючи свої агресивні дії гаслом про «братні народи» — українців та росіян. Натомість Путін заявляє, що військові дії в Україні — це не війна, а миротворча операція, головна мета якої — захистити людей. Таким чином, РФ намагається впливати на європейський інфопростір, щоб знизити рівень довіри до України.

Згідно даних дослідження незалежної аналітичної платформи «Вокс Україна» станом на 2023 рік головною мішенню кремлівської пропаганди серед європейських країн стала Польща. На другому місці опинилася Словаччина, на третьому — Чехія, на четвертому — Угорщина, за нею Німеччина та Італія [75].

Польща важливий партнер для України, активно підтримує європейські та євроатлантичні інтеграційні процеси Києва, а також з перших днів російського вторгнення Варшава виявляє свою підтримку українському народу, активно використовуючи політичні та дипломатичні засоби на міжнародній арені. Таким чином, щоб зіпсувати дійсно дружні відносини між поляками та українцями, Росія всілякими способами намагається проникнути в польські ЗМІ для поширення своєї брехні.

Насамперед російські пропагандисти звинувачували Польщу в розпалюванні війни та агресії. Особливо представники кремлівської влади: С. Нарішкін, Д. Медведєв, М. Захарова та М. Патрушев в один голос заявляли про ідею поділу України між Угорщиною, Румунією та Польщею, прагнення країн захопити ті території, які в минулому були частинами цих держав. Тому в планах Польщі окупувати саме західну частину України [38] З цього приводу російський політик Марат Баширов поширив фейк, ніби Польща вже створила 70-тисячне угруповання з працівників поліції України, солдатів ЗСУ та військовослужбовців польської армії для контролю над «загарбаними українськими територіями», що є повною нісенітницею [26].

З того часу, як Польща прихистила найбільшу кількість українських біженців, з поміж інших європейських країн, Москва запустила дезінформаційну кампанію спрямовану на дискредитацію українських біженців та щоб викликати етнічну напруженість між двома націями. Пропагандисти поширюють фейк ніби українські біженці не поважають поляків та становлять загрозу для Польщі [97]. Дані твердження покликані переконати Польщу, що співпраця і допомога Україні є небезпечним чинником для польського народу.

Ще однією важливою темою для дезінформації є критика НАТО. Пропагандисти часто використовують тактику напівправди, брехні та спотворення фактів, останню ж вони використали саме для підриву авторитету Альянсу. А саме, опублікували фальшиву статтю в якій йшлося, що польська влада ніби негативно висловилась про саміт НАТО та подальше військове співробітництво зі Сполученими Штатами. Проте, підірвати довіру та впевненість польського народу до НАТО, подібними заявами, так і не вдалося [120].

Загалом кремлівські наративи, що транслиуються в Словаччині, Чехії та Угорщині також стосуються ЄС, НАТО та США. Основним імпортером проросійської дезінформації у Словаччині залишаються посольства РФ, вони активно поширюють антизахідні меседжі на сторінках у Facebook та на проросійських новинних сайтах [120]. Найпоширеніші меседжі, що «США причетні до організації війни», «НАТО воює в Україні», «США управляють ЄС та іншими країнами», а «Захід — ворог, який хоче знищити Росію». Зокрема, Україну пропагандисти зображують як «слабку маріонетку» Сполучених Штатів. Значна частка дезінформаційної кампанії присвячена економічним наслідкам санкцій. Москва впевнена, що санкції більшої шкоди завдають Заходу ніж РФ, тому їх необхідно зняти.

У Чехії однією з провідних тем пропаганди залишається позиціонування «США як агресора», а «РФ як жертви політики Заходу». Про Україну згадують лиш в негативному сенсі, як «зруйновану війною і некомпетентним урядом, який тероризує власне населення» [25].

В угорському інформаційному просторі пропаганда про війну в Україні шириться швидше ніж деінде. Цьому сприяє, зокрема, той факт, що держава контролює переважну більшість медіа. Після вторгнення Росії до України, Угорщина є єдиним членом ЄС і НАТО, яка все ще тісно співпрацює з Росією. Попри й так напружені стосунки між Києвом та Будапештом, в Угорщині підтримали територіальну цілісність та суверенітет нашої держави, але й не засудили дії Кремля. Щобільше, уряд Угорщини активно транслює проросійські наративи, до прикладу, прем'єр-міністр Віктор Орбан підтвердив критику Москви, що «антиросійські санкції не дієві, а більше шкодять власне Європейському Союзу, тому слід винайти нову стратегію щодо припинення війни в Україні. Крім того, Орбан засуджує постачання західної зброї та блокує допомогу від ЄС». (рис. 2.2.) [30]

Рис.2.2. Протидія угорщини європейським ініціативам щодо України

Широко розповсюджується пропаганда про становище національних меншин в Україні, найбільш поширені тези про «мовні утиски», «етнічні чистки» та масову мобілізацію етнічних угорців до лав армії [82]. На фоні подібних заяв українсько-угорські відносини ніяк не зрушать з мертвої точки. На противагу цьому, Росія вбачає Угорщину як канал поширення своїх інтересів просторами Євросоюзу.

Москва продовжує використовувати всі можливі канали для дезінформації країн Балтії. Тут важливим фактором виступає мовний бар'єр (близько 40 % населення російськомовні), тому більшість споживає новини російською. Таким чином, російська пропаганда виправдовує свою агресивну політику, ніби «Захід змусив Росію почати війну». Литву, Латвію та Естонію переконували, що Кремль не мав іншого вибору, як напасти на Україну, щоб завадити планам НАТО щодо розширення. Широкого загалу набув міф, що «членство України в НАТО призведе до Третьої світової війни». Ще одне важливе значення набула тема українських біженців. Начебто уряди країн надають пріоритет та підтримують більше біженців з України аніж корінне населення. В такий спосіб, пропагандисти намагались підірвати суспільну єдність та стабільність держав [117].

У Німеччині та Франції дезінформаційна політика спрямована підірвати єдність та посіяти сумніви щодо підтримки України. Зауважимо, що певною мірою Росії це вдається, оскільки значна частина населення вірить проросійським наративам. Результати дослідження Центру моніторингу, аналізу та стратегії СеМАС (квітень, жовтень 2022 р.) показали, що 29% опитуваного населення Німеччини вірить в те, що «провокації НАТО змусили РФ до війни», у жовтні кількість опитуваних становила 40%. Також 35% респондентів повністю або частково згодні з тим, що Україна «історично не може мати територіальних претензій, тому що фактично була складовою РФ». Ще 24% вірять, що війна дійсно необхідна для «усунення фашистського уряду» в Україні [107].

У Франції поширенню пропаганди сприяють як медіа, так і політики, що схвалюють проросійські настрої. На противагу забороненим франкомовним каналам пропаганди Russia Today та Sputnik вже восени минулого року запрацювало нове проросійське видання Omerta, власником якого являється

французький підприємець, радник російського олігарха та колишнього полковника ФСБ — Шарль д'Анжу. Більш того, Omerta видає друкований журнал, який користується популярністю серед кількох тисяч французьких читачів [98]. З вище викладеного, виникає логічне запитання, як можна було безперешкодно запустити відверто проросійський сайт в умовах повномасштабної війни Росії проти України? По-перше, французькі ЗМІ намагаються тримати «баланс», враховуючи позицію не тільки України, а і кремлівських політиків та псевдоекспертів-пропагандистів. По-друге, це вагання і відсутність чіткої позиції провладних кіл, наприклад, неоднозначні заяви Еммануеля Макрона «підтримувати Україну до перемоги», але «не принижувати Росію», або ж «збільшити постачання зброї» але «шукати компроміс». До того ж в одному зі своїх інтерв'ю президент Франції повторив кремлівський наратив про «братні народи» (росіян та українців) та відмовився називати військові дії РФ в Україні «геноцидом» [98]. Все-таки, прихильники путінських симпатій у Франції ще мають важіль впливу. Серед них експрезидент Франції Ніколя Саркозі, його скандальні заяви неодноразово викликали обурення як українців, так і французів. Саркозі радив Макрону "відновити діалог" з Путіним та припинити постачання зброї до України. На його думку, «Україна повинна бути нейтральною державою, тобто відмовитись від НАТО та ЄС» [37]. Іншим рупором впливу є французька політикиня та екскандидатка в президенти Сеголен Руаяль. Вона вважає, що заяви президента України про злочини та звірства Росії, не що інше, як пропаганда, щоб зірвати мирне врегулювання війни [86]. Хоча і прихильників російського світу не так багато, проте на фоні цих заяв підтримка України падає. Опитування Ifop та Fondation Jean-Jaurès, показало, що у 2022 році 82% французів добре ставляться до України, то у 2023 році їх на 12% менше. Так само зменшилась кількість тих, хто підтримує санкції та постачання зброї [37].

Елементи кремлівської пропаганди також наявні в Америці, що цілком очевидно, адже США є головним постачальником як військової, фінансової, так і гуманітарної допомоги до України. Таким чином, Москва застосовує всі можливі канали розповсюдження пропаганди. Найбільший потік дезінформації транслюється на каналі Fox News. Ведучий каналу Такер Карлсон, його ще називають "американським Соловйовим" відкрито транслює російські наративи серед американського населення. Зокрема зображує Україну несuverенною державою, висміює президента В. Зеленського, запевняє, що РФ воює із Заходом, а не з Україною [72]. Пропагандисти випускають фейкові статті з путінською пропагандою ніби від місцевих ЗМІ, таких як The Washington Post та The New York Times.

У Латинській Америці російські посольства мають на меті формування позитивного образу Росії та переконати населення, що неоколоніалізаційна політика проходить доволі успішно. Проте українсько-російську війну серед латиноамериканської аудиторії зображують, як необхідний і справедливий елемент в боротьбі проти західного імперіалізму, який нібито становить загрозу світу та Латинській Америці, зокрема [119]. Схожі твердження ширяться й країнами Африки. Ще однією болючою темою серед африканських країн залишається — голод, цим і вирішила маніпулювати Росія. Відомо, що Україна є одним із найбільших експортерів зерна до Африки, через російську блокаду Чорного моря транспортування було припинене до підписання зернової угоди. В такий спосіб, Росія поширювала фейки ніби винуватцями продовольчої кризи є, ніхто інший як Захід, включаючи його санкції проти Росії. Також інформаційним простором Африки ширились фейки про расизм в Західному світі, в тому числі й Україні. [91]

Не менш важливим майданчиком для кремлівської пропаганди залишаються міжнародні організації. Попри другий рік російського повномасштабного вторгнення РФ продовжує свою присутність в таких організаціях, як ООН та ОБСЄ. Представники Кремля зловживають правом вето, блокуючи важливі резолюції Ради Безпеки. До прикладу, 25 лютого 2022 року РФ наклала вето на резолюцію, яка засуджує її дії в Україні та закликає Москву негайно припинити застосування сили та вивести свої війська з території України.[123] Під час своїх виступів в ООН, Лавров неодноразово заявляв, що «міжнародна криза спричинена Заходом, а дипломатична ізоляція Росії несправедлива. Голова МЗС відкрито наголошує, що Україна — агресор, який веде «громадянську війну» проти свого народу на Донбасі, а РФ лише виконує роль миротворця та захисника» [89] .

Під час засідань в рамках ОБСЄ російська делегація намагається виправдати свої злочини в Україні або ж перекласти вину на інших. Дипломати не стомлюються повторювати, що «усі українці нацисти», «київський режим» — злочинний, а західні країни сприяють його поширенню в Європі. Найпоширеніший наратив, що саме «колективний Захід» спровокував російську агресію. В одній зі своїх заяв, російські представники зауважили, що «Росія не має на меті ворогувати з Україною, Кремль лише захищає інтереси свого народу» [122].

Варто відзначити, що іншим майданчиком поширення путінської пропаганди є БРІКС, що об'єднує найбільші країни світу (Бразилія, Росія, Індія, Китай і Південна Африка). Кремль активно намагається посилити свій вплив на членів організації, транслуючи ті ж самі наративи зобразивши ЄС та НАТО, як ворогів. В результаті чого, Москва просуває ідею створення нової валюти на протидію долару. РФ запевняє, що впровадження єдиної валюти зменшить

домінування США та завдасть значного удару по економіці Європейського Союзу, як наслідок підтримка України відійде на другий план. [116]

Як бачимо, слід російської пропаганди помітний всюди. Від 2022 року кампанії дезінформації стали більш масштабними та агресивними. Кремль використовує всі можливі канали поширення своїх наративів, адаптуючи під будь-яку аудиторію, залежно від власних інтересів у кожній країні. Особливу роль в цьому відведено дипломатичним представникам, що є важливим рупором російських поглядів.

Проте, провівши аналіз дезінформаційної кампанії РФ, зауважимо, що деякі меседжі залишаються незмінними. По-перше, зображення України як слабкої, неспроможної країни в якій правлять «нацисти». По-друге, висвітлення РФ як жертви змови колективного Заходу та НАТО, що змусило до агресії. По-третє, відображення російських військових дій як "миротворчих" та спрямованих на захист російських інтересів.

Сьогодні цифрова дипломатія все частіше використовується як інструмент пропаганди. За допомогою Інтернету та соціальних мереж стало легше впливати на думки та переконання людей, щоб змусити їх підтримувати певні погляди чи ідеології. В результаті ми часто стикаємось з дезінформацією та фейковими новинами.

Наймасштабніші кампанії дезінформації запустила Російська Федерація, жертвою яких стала не лише Україна, а увесь цивілізований світ. Щоб розгорнути бойові дії на території України, російський уряд роками дезінформував як росіян, так українське населення. Дезінформаційна кампанія посприяла анексії Криму, але не задовольнило імперські амбіції Путіна. Російські дипломати активно поширюють ідеї "руського миру" та захист прав російськомовного населення за

кордоном, зображуючи РФ у ролі захисника російськомовних громадян у інших країнах.

Маючи свої канали поширення фейкових новин майже у кожній країні світу, Росія відверто намагається зобразити Україну, як «недодержаву» неспроможну забезпечити свою власну безпеку та стабільність. Щоб виправдати вторгнення та територію України, російська сторона просуває наративи, спрямовані переконати світ, що саме Захід систематично дискредитує Росію та змушує її до агресивних дій.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ В ЦИФРОВОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

3.1. Стратегії контрпропагандистської діяльності е-дипломатії в Україні

Інформаційна війна, яку Росія розгорнула ще за довго до повномасштабного вторгнення в Україну тільки набирає обертів. На сьогодні інформаційна пропаганда є головною зброєю в арсеналі Кремля. Слід зазначити, що вона присутня всюди, проте основний удар припав на українців. В попередніх розділах ми уже з'ясували, що російська пропагандистська машина не має меж, тому варто розглянути яких засобів протидії вживає саме наша держава.

Отже, боротьба України в інформаційному фронті триває з 2014 року. Звичайно Україна не була готова до такого потоку дезінформації, не було вироблених механізмів протидії чи контрпропаганди. Сьогодні ж Україна має певні успіхи в захисті інфопростору, це і низка нормативно-правових актів, і створення центрів протидії дезінформації, впровадження різних волонтерських проектів та ініціатив на міжнародному рівні.

Нормативно-правова база України складається з низки прийнятих законів: «Про захист інформації» (2014), «Про інформаційні агентства» (2015), «Про інформацію» (2016), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (2016), «Про Стратегію інформаційної безпеки» (2021), «Про медіа» (редаговано 2023). Ці закони та нормативні акти регулюють питання захисту інформаційного середовища, встановлюють правила та стандарти, які повинні дотримуватися ЗМІ та усіма учасниками інфопростору.

Щоб зменшити поширення та вплив пропаганди було заблоковано трансляцію 15 російських каналів, а станом на 2017 рік їх кількість сягала 80. [46]

Також під санкції потрапили російські інтернет сервіси такі як "ВКонтакте", "Однокласники", "Яндекс" та Mail.ru. [108]

Крім того, щоб протидіяти потужній кампанії дезінформації 2 березня 2014 року зародився проєкт StopFake. Його ініціаторами були викладачі, студенти та випускники Могілянської школи журналістики ([НаУКМА](#)) та програми для журналістів і редакторів Digital Future of Journalism. Трохи згодом стали залучати інших журналістів, маркетологів, програмістів та перекладачів. Спочатку мета проєкту полягала у перевірці та спростуванні викривленої інформації та пропаганди про Україну, що шириться просторами ЗМІ. На сьогодні, проєкт досліджує російську пропаганду, в усіх аспектах і проявах не лише в Україні, а й у інших регіонах світу. До речі, результати проєкту доступні 14 мовами. [67]

У березні 2014 зародилася ще одна волонтерська спільнота InformNapalm. Вона займається збором доказів та розвінченням дезінформації. Крім цього, InformNapalm досліджує російську агресію більш глобально як і в Україні, так і військові операції у країнах Східної та Центральної Європи, і на Близькому Сході. До команди входять особи з 20 країн світу. Результати роботи організації неодноразово ставали в нагоді під час розслідувань та були представлені українськими делегаціями на засіданнях [Парламентської асамблеї Ради Європи](#), [НАТО](#) і [ОБСЄ](#). [57]

Vox Ukraine — аналітична платформа, також розпочала свою роботу в 2014 році. Ця незалежна організація займається дослідженням та аналізом економічної та соціальної політики в Україні. Від початку російської агресії тепер ще бореться із пропагандою. Vox Ukraine публікує аналітичні матеріали, дослідження та експертні оцінки на своєму сайті, проводить семінари та тренінги для журналістів та активних громадян. До речі було створено окремий проєкт VoxCheck його команда виявляє брехню та маніпуляції Росії як в Україні, так і за кордоном. [71]

Активно бореться з дезінформаційними потоками українська громадська організація «Детектор медіа». Вона не тільки розвінчує фейки у ЗМІ, але й детально досліджує тактику та інструменти кремлівської пропаганди. Щоб оцінити рівень впливу російської пропаганди, організація розробила Індекс інформаційного впливу Кремля, який вимірюється за трьома складовими (політична, медійна та вимір громадського суспільства). Оскільки ЗМІ є найпоширенішим джерелом інформації серед українців, «Детектор медіа» займається моніторингом пропаганди та дезінформації в соцмережах. [80]

Важливу роль в інформаційній боротьбі відіграє організація «Інтерньюз-Україна», вона працює в 5-ти напрямках, один з яких — інформаційна безпека. Вона спрямована не лише на українську, а й на іноземну аудиторію. Тож багатомовне ЗМІ UkraineWorld – покликане цілодобово публікувати правдиву інформацію про події в Україні серед іноземців. Крім того, організація займається розробкою та поширенням контрнарративів, щоб спростувати фейкові викиди російської пропаганди.[58] Іншим надважливим елементом діяльності є створення двох платформ:

- «Голос Кремля», являє собою базу російських пропагандистів, що надає можливість журналістам, дослідникам та громадянам краще виявляти кремлівську пропаганду та протидіяти їй.
- «Книга пам'яті» — це архів з історіями жертв та свідків російських злочинів. Дана платформа створена для того, щоб історії постраждалих не забули, а винні були знайдені й покарані.

Фактично ці проєкти є базою воєнних злочинів Росії, які у майбутньому можуть допомогти міжнародному трибуналу проти РФ.

Варто відзначити, медіа-проєкт Ukraïner. Першочерговою метою його діяльності було дослідження цікавих місць України як для її громадян, так і для

туристів. До війни Ukraïner розпочала серію культурно-антропологічних дослідницьких експедицій, їх проводила невелика команда ентузіастів які прагнули показати розмаїття України, сьогодні їхня робота полягає у виявленні російської дезінформації та показати на скільки масштабною вона може бути аби виправдати скоєні воєнні злочини та руйнування, які вона спричинила. Організація запустила проєкт «Ukraine Resists», що передбачає документування військових злочинів Росії в Україні. Тепер команда подорожує звільненими від окупації містами та селищами, бере інтерв'ю у мешканців та фіксує їхні спогади. Проте російська пропаганда міцно закріпилась в містах та селах, що досі перебувають в окупації, де активно поширюється наратив, ніби українці засуджують населення яке перебуває на окупованих територіях під російським керівництвом. Щоб протидіяти цьому та іншим неправдивим твердженням Ukraïner працює над створенням нового проєкту Brave Cities, який буде інформувати українців та міжнародне співтовариство про міста, які все ще перебувають під російською окупацією.[50]

У 2021 році було створено два державні органи, покликані протистояти російській дезінформації. Перший Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки створений при Міністерстві культури та інформаційної політики України. Діяльність центру полягає в комунікаційній протидії зовнішнім загрозам, тобто інформаційним атакам збоку Росії. До ключових завдань центру входить:

- розбудова стратегічних комунікацій (створення контрнарративів),
- протидія дезінформації та формування стійкості до неї (проведення інформаційних кампаній),
- сповіщення про інформаційні загрози проти України на ресурсах Центру,
- об'єднання зусиль зі світом (розробка спільних механізмів протидії з міжнародними партнерами).

Центр має офіційні сторінки в соціальних мережах — Telegram, Facebook, Twitter, Instagram та канал на YouTube, що дає можливість сповіщати широку аудиторію.[113]

Іншим не менш важливим органом є Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України, створений за ініціативою президента. До ключових завдань Центру відносяться:

- 1) проведення аналізу та моніторингу подій і явищ в інформаційному просторі України, а також стану інформаційної безпеки України;
- 2) виявлення та оцінка поточних і прогнозованих загроз інформаційній безпеці України, факторів, що впливають на їх формування, прогнозування та оцінка можливих наслідків для безпеки національних інтересів України;
- 3) забезпечення РНБО України інформаційно-аналітичними матеріалами, що стосуються забезпечення інформаційної безпеки України, виявлення та протидія дезінформації, ефективна протидія деструктивним інформаційним впливам і кампаніям.

Особливої уваги центр приділяє швидкому інформуванню населення, оперативному викритті дезінформації та маніпуляцій, забезпеченню інформаційної безпеки та боротьби з інформаційним тероризмом. [112]

Важливу роль в інформаційній битві відіграє українське медіа. Із 24 лютого найбільші мовники («1+1», «UA: Перший», «Рада», «ICTV», «СТБ» та «Україна 24») об'єдналися у спільний телемарафон «Єдині новини», щоб транслювати офіційну позицію держави та спростувати фейки та маніпуляції Москви. [92]

На міжнародному рівні Україна об'єднує зусилля для ефективної протидії пропаганді у всьому світі. Тож спільна ініціатива МЗС України та Естонії — «Nations Against Disinformation» створена для підвищення проінформованості про небезпеку пропаганди та можливі наслідки для країн. Співпраця у межах ініціативи передбачає проведення спільних міжнародних заходів, кампаній, конференцій та семінарів для обміну досвідом у протидії дезінформаційним викликам. Корисно, що на офіційному сайті «Nations Against Disinformation» презентували «[The Distortion Test](#)» пройшовши його, можна дізнатися про власну стійкість до дезінформації. Результати тесту візуалізують, як саме дезінформація спотворює дійсність залишаючись невидимою та невловимою для жодного з органів чуття людини.[61]

Під час Варшавського саміту проти дезінформації 4 жовтня 2023 року медіарегулятори Латвії, Литви, Польщі, Румунії та України підписали Декларацію про співпрацю і взаємну підтримку в боротьбі з дезінформацією та багатомірною пропагандою. [93] Це стало ще одним етапом об'єднання зусиль щодо вчасного реагування на пропаганду. Підписання даного документу, має на меті спільну підтримку заходів щодо стримування та поширення дезінформації, а також розробка єдиних механізмів регулювання медіа в цих країнах.

Іншим прикладом налагодження міжнародної співпраці щодо протидії російській дезінформації стала робоча зустріч колишньої заступниці Міністра оборони України Ганни Маляр з директором Центру передового досвіду стратегічних комунікацій НАТО Янісом Сартсом. В результаті зустрічі представники України та НАТО обмінялися досвідом та обговорили можливі спільні заходи у боротьбі з потоками пропаганди.[61]

Важливе значення мають виступи постійного представника від України в ООН — Сергія Кислиці. Завдяки його промовам на засіданнях Ради безпеки ООН

весь цивілізаційний світ дізнається про злочини, які вчиняє країна-агресор в Україні. Йому неодноразово доводилось розвінчувати фейки російської пропаганди, які нахабно поширював представник Росії — Василь Небензя.

Підсумуємо, що Україна доклала значних зусиль, щоб більш ефективно протистояти деінформаційній кампанії Росії. По-перше, зменшилась кількість каналів розповсюдження російських наративів завдяки блокуванню російських каналів та соціальних мереж, які на той час користувалися високою популярністю серед українців. По-друге, діяльність чималої кількості організацій та проектів (StopFake, Ukraïner, Інтерньюз-Україна, Детектор медіа, Vox Ukraine та ін.), що сприяють поширенню правдивої інформації про війну в Україні особливо, серед зарубіжної аудиторії. Крім того, вони займаються підвищення рівня медіаосвіти серед населення.

3.2 Протидія кремлівській пропаганді в ЄС

В ЄС визнали, що пропаганда є одним з найбільших викликів для Європи. Російські маніпуляції, диверсії та інформаційні кампанії в ЄС покликані дестабілізувати безпеку й демократію в регіоні. Отже, широкі масштаби поширення дезінформації вимагають впровадження ефективних інструментів протидії.

З метою виявлення дезінформації та фейків у 2015 році за ініціативи Європейської служби зовнішніх справ свою діяльність розпочала робоча група East StratCom Task Force. До її складу входять досвідчені журналісти та прес-офіцери, що можуть вільно володіти російською мовою та працювати з російським контентом у ЗМІ. Основними завданнями є:

- Стимулювати ефективність ЄС, сприяти підвищенню рівня обізнаності про союз, приділяючи особливої уваги країнам Східного партнерства (Україна, Молдова, Азербайджан, Вірменія, Грузія, Білорусь). Таким чином європейці стануть більш стійкими, наприклад, до дезінформації стосовно відносин України та ЄС.
- Докладати зусиль у розвиток вільних та незалежних ЗМІ в Європі.
- Підвищити обізнаність стосовно проблем та наслідків дезінформації. А також збір дезінформації та розвінчування фейків. [53]

Крім того, робоча група запустила сайт EUvsDisinfo для швидшого та кращого реагування на кампанії з дезінформації. Головна мета EUvsDisinfo — це підвищити рівень обізнаності громадськості та розвинути вміння аналізувати та розрізняти пропаганду від правдивої інформації. Сайт практично щодня публікує статті, звіти та аналітичні коментарі про наративи та фейки, що транслюються російськими пропагандистами. В базі даних EUvsDisinfo зібрано понад 16 000 зразків прокремліської дезінформації.[53]

У відповідь на повномасштабне вторгнення Росії Президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн заявила: «У ці часи війни слова мають значення. Ми є свідками масової пропаганди та дезінформації щодо цього обурливого нападу на вільну та незалежну країну. Ми не дозволимо прихильникам Кремля поширювати свою токсичну брехню, що виправдовує війну Путіна, або сіяти зерно розколу в нашому Союзі». [62] Високий представник ЄС Жозеп Боррель також повідомив: «Систематичні маніпуляції та дезінформація з боку Кремля використовують як оперативний інструмент у його агресії проти України. Також це становить значну і пряму загрозу громадському порядку та безпеці Союзу». [52]

Згідно даних на сайті Ради Європи майже дві третини населення ЄС повідомляють, що принаймні раз на тиждень натрапляють на фейкові новини, а 80% громадян Євросоюзу впевнені, що дезінформація несе потенційну загрозу для країн Європейського регіону та демократії загалом.[43]

Натомість у Європейському парламенті для запобігання поширенню дезінформації виокремили кілька пріоритетних заходів. По-перше, це швидке реагування та видалення шкідливого контенту, не допускаючи масового поширення. По-друге, вжити заходів стосовно ЗМІ, що транслюють пропаганду та прокремлівські наративи. По- третє, не допускати впливу іноземних пропагандистів на впливових ретрансляторів ЄС, що можуть просувати дезінформацію серед країн-членів Союзу.

Таким чином, щоб запобігти поширенню антиєвропейських наративів ЄС запровадив санкції проти російських каналів Russia Today і Sputnik, що активно просували та підтримували війну Росії проти України.

Наступний пакет санкцій стосувався російських олігархів, компаній, чиновників та представників ЗМІ. До цього списку увійшли телеведуча каналу «Росія-1» Ольга Скабеєва, пропагандист Тигран Кеосаян, речник президента Росії Дмитро Песков, журналіст Антон Красновський та інші. Також під санкції потрапив співвласник «Альфа-Банку» Михайло Фрідман та Сергій Пінчук — заступник головнокомандувача Чорноморського флоту. [100]

Разом з цими заходами ЄС відключив деякі російські банки від системи SWIFT, а саме ВТБ, "Новикомбанк, "Открытие", "Новикомбанк", "Промсвязьбанк", "Россия", "Совкомбанк", ВЕБ ("Внешэкономбанк"). Таке рішення значно ускладнило та зменшило потік зовнішньої торгівлі та інвестицій, збільшення вартості кредитів та складнішого доступу до міжнародних фінансових ринків.

Окрім перелічених заходів, Європейський Союз займається підтримкою та фінансуванням незалежних ЗМІ та журналістів, що борються з пропагандою. Цього року було створено новий медіа-центр Free Media Hub EAST для всебічної підтримки вже існуючих і відомих незалежних російських і білоруських ЗМІ, які працюють у вигнанні в ЄС але все ще мають велику аудиторію в країнах свого походження. [62]

Важливим рішенням у протидії пропаганді стало прийняття у 2018 році Європейською Комісією Кодексу практики ЄС щодо дезінформації. Даний Кодекс став першим саморегуючим документ у світі, який покликаний заохочувати компанії до спільних зусиль у вирішенні такої проблеми, як дезінформація. Саморегуючий Кодекс підписали представники провідних онлайн- платформ — Facebook, Google і Twitter YouTube та Microsoft. Таким чином, підписанти зобов'язуються створити систему перевірки сайтів, на яких розміщена реклама. Вони повинні оприлюднити свої конкретні дії та надати незалежним третім особам доступ до своїх платформ для перевірки дотримання кроків. Також необхідно обмежити зловживання рекламними системами розповсюджувачами дезінформації. Щоб перевірити дотримання цих обіцянок, підписанти повинні подавати регулярні звіти. Зазначимо, що 16 червня 2022 року було підписано й оприлюднено посилений Кодекс практики щодо дезінформації. Новий Кодекс містить значно ширше коло зацікавлених сторін, надає їм можливість робити внесок у широкі покращення, підписавшись на конкретні зобов'язання, що стосуються їх сфери діяльності. Зокрема, зобов'язання включають демонетизацію поширення дезінформації; гарантування прозорості політичної реклами; посилення співпраці з фактчекерами; полегшення доступу дослідників до даних. [11]

Для посилення колективної співпраці за ініціатииви Фінляндії у 2018 році було створено Європейський центр протидії гібридним загрозам (European Centre

of Excellence for Countering Hybrid Threats). Наразі до центру входять 12 країн серед яких Фінляндія, Швеція, Норвегія, Франція, Німеччина, США, Великобританія, Іспанія, Польща, Естонія, Латвія і Литва. Основна діяльність центру полягає у проведенні дослідницької роботи та аналізу із протидії гібридним загрозам таким як дезінформація, атаки проти інформаційних систем та інші види атак із залученням сучасних технологій. Гібридну загрозу можуть нести як окремі держави, терористичні угруповання, так і злочинні організації. Зокрема, Росія, її війна проти України належить до кола загроз над якими працює дана інституція. [51]

Таким чином, занепокоєння ЄС щодо кремлівської дезінформації не є марними. І хоча проросійські нарративи просуваються доволі давно, конкретних заходів почали вживати лише в 2015 році. Тож до інструментів реагування на кремлівські кампанії дезінформації відноситься робоча група East StratCom, Європейський центр протидії гібридним загрозам та Кодекс практики ЄС щодо дезінформації, як інституційний механізм. Загалом їхня діяльність має спільну мету — значно зменшити зростання поширення пропаганди і маніпулятивних новин.

3.2. Методи запобігання російській пропагандистській експансії в США та Канаді

Розгалужена мережа російської дезінформації просуває свої нарративи в інфопросторі з метою впливу на громадську думку та демократичні процеси у країнах Північної Америки, особливо в США та Канаді. Через це, країни Північної Америки вимушені запроваджувати заходи для протидії російським фейкам та дезінформації.

По- перше, для ефективної боротьби з пропагандою та дезінформацією США має широку правову основу. Насамперед у законопроекті «Для протидії іноземній дезінформації та пропаганді» (Bill, Countering Foreign Propaganda and Disinformation) зазначено, що за останнє десятиліття дезінформація стала ключовою рисою досягнення урядом Росії політичних, економічних і військових цілей у низці країн (Україна, Молдова, Грузія, Балкани, Центральна та Східна Європа). [4] Російська Федерація провела близько 7 масштабних кампаній з дезінформації, спрямованих на дестабілізуючий вплив на союзників та інтереси Сполучених Штатів. Іншим не менш важливим є закон «Про протидію супротивникам Америки за допомогою санкцій» (CAATSA) 2017 року, що передбачає ряд санкцій проти РФ, особливо за втручання у виборчий процес США та інших держав. [3] Щоб зменшити маніпулятивний вплив Кремля на громадян США, підвищити прозорість політичної реклами в Інфосторі було створено законопроект «Про чесну рекламу» (Bill, Honest Ads Act). [6] Ним передбачено розкриття інформації про політичну рекламу у соціальних мережах та запобігання фінансуванню виборчої онлайн-комунікації громадянами іноземних держав. [25, с 49] Варто згадати законопроект «Захист Америки від російського втручання» (Secure America from Russian Interference Act, Bill), що є одним з численних законів та нормативних актів, які використовуються у боротьбі з дезінформацією, а також втручанням у виборчий процес в США. [10]

По-друге, одним з найбільш вживаних інструментів боротьби є фактчекінг. Приміром у США існує чимала кількість таких організацій та проектів, що займаються перевіркою фактів та виявленням дезінформації, таких як Центр глобальної взаємодії (GEC – Global Engagement Center), PolitiFact, Fact Check (Washington Post), Snopes та інші.

Наприклад, Центр глобальної взаємодії (GEC) Державного департаменту США почав свою роботу в 2016 році, початкова його мета була боротьба з ісламістською пропагандою. Згодом сфера діяльності розширилась та стала

включати протидію російській інформаційній війні.[54] Зусилля центру спрямовані притупити російський вплив у регіоні та просування атиамериканських наративів. Для цього проводиться аналіз медіа платформ, перевірка достовірності інформації та розвінчення фейків. Крім цього, Центр сприяє розвитку медіаграмотності серед населення шляхом проведення семінарів та тренінгів. Напевно найбільший та найстаріший онлайн- сайт перевірки фактів — це Snopes, який працює з 1994 року. Натомість PolitiFact, перевіряє достовірність заяв політиків, а також організація співпрацює з Facebook і TikTok, щоб допомогти уповільнити поширення дезінформації в Інтернеті. У межах цього співробітництва Facebook і TikTok позначають публікації, які, на їхню думку, можуть бути фактично неточними чи оманливими. Фактчекери PolitiFact перевіряють дописи та надають відгуки компаніям соціальних мереж щодо точності тверджень у дописах. [63] Ще одна організація, що займається безпосередньо боротьбою з російською пропагандою та дезінформацією — Alliance for Securing Democracy, яка вивчає російську пропаганду та розробляє стратегії боротьби з нею. Результати діяльності розміщені на сайті структури, у вигляді статей, аналітичних повідомлень про розвінчення російських наративів в американському інфопросторі. [40] Для ефективної протидії дезінформаційним загрозам створено Фонд протидії російському впливу та корупції (Countering Russian Influence and Corruption Fund). Основна ціль Фонду полягає у протистоянні діям РФ за кордоном, зокрема це:

- підтримка дезінформації та пропаганди;
- втручання в закордонні вибори;
- зусилля, спрямовані на підрив фінансової прозорості та управління;

· підтримка та зміцнення зарубіжних програм, орієнтованих на журналістські розслідування та незалежність медіасередовища для викриття російської корупції. [25 с. 50]

Також, слід додати, що з 2017 року у США було запущено телевізійну мережу як альтернативу російським ЗМІ. Наприклад, «Current Time» — це глобальна російськомовна телевізійна мережа, яка транслює новини, засновані на фактах, за допомогою «Голосу Америки» та керується празьким «Радіо Вільна Європа». [70]

Канадський уряд не менш стурбований масштабами поширення дезінформації щодо війни в Україні. Тому Канада також не пасе задніх в цьому напрямку. В країні діє організація Digital Public Square, яка займається підвищенням медіаграмотності серед населення та боротьбою з дезінформацією. Вони займаються аналізом та моніторингом, щоб краще зрозуміти, як дезінформація впливає на суспільне сприйняття війни в Україні та як можна використовувати цифрові інструменти для зменшення шкідливого впливу такої дезінформації. [48] У Канаді створили спеціальну команду, на думку, Дж.Трюдо вона допоможе підвищити спроможність Канади відстежувати та виявляти дезінформацію, в тому числі й російську. З 2022 року у Канаді діє Цифрова Хартія (Digital Charter), яка має на меті захистити права та свободи користувачів в інтернеті та забезпечити безпеку в мережі. [2]

Крім того, в рамках міжнародної співпраці для виявлення та реагування на дезінформацію було створено Механізм швидкого реагування G7 (G7 RRM). До нього входять координаційні центри країн «Великої сімки», включаючи ЄС, а також Австралію, Нову Зеландію, НАТО, Нідерланди та Швецію в ролі спостерігачів. G7 RRM відстежує цифрове інформаційне середовище на наявність пропаганди та дезінформації, спонсорованої іноземними державами.

Щоб краще захистити демократичні цінності та інститути члени та спостерігачі проводять обмін інформацією та аналізом, а також займаються розробкою скоординованої реакції. [64]

Крім цих заходів, Канада активно підтримує санкційну політику проти РФ. З 2014 року уряд Канада запровадив санкції до понад 2700 фізичних і юридичних осіб у Росії, Білорусі, Україні та Молдові за порушення суверенітету та територіальної цілісності України. [64]

Отже, США та Канада вживають ряд заходів для перевірки та стримування російської ворожої інформації. Це і факт-чекінг, і діяльність організацій що займаються моніторингом та аналізом новин та законодавче регулювання всі ці кроки необхідні для забезпечення достовірної інформації серед населення.

Варто визнати, що ніхто не очікував таких масштабів розповсюдження неправдивої інформації. Найбільше постраждав український інфопростір. З метою захисту громадян від фейкових новин Україна вживає заходів для перевірки та аналізу інформації в Інтернеті. Важливу роль в даному напрямку відіграє Центр протидії дезінформації та проекти, що займаються виявленням російського сліду.

В свою чергу, в Європі був створений Європейський центр протидії гібридним загрозам, робоча група East StratCom та медіа-центр Free Media Hub EAST. Громадяни США та Канади також потерпають від російської пропаганди. Тому уряди країн працюють над тим, щоб ефективно протидіяти потраплянню російських наративів в інформаційне середовище країн. Також країни запровадили санкції проти російських ЗМІ та політичних і юридичних осіб, але і це остаточно не перекрило канали поширення проросійських ідей.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного наукового дослідження можемо дійти висновку, що digital diplomacy є невід'ємною складовою зовнішньополітичної діяльності країн. В теоретичній частині даної роботи ми спробували дослідити поняття цифрової дипломатії та переваги й недоліки її застосування. З одного боку, залучення цифрових технологій у дипломатії, сприяє швидкій комунікації між урядами країн та громадськістю, підвищує рівень прозорості та оперативного реагування. З іншого боку, існує ряд ризиків зловживання цифровими інструментами у пропагандистських цілях, наприклад, збільшення випадків кіберзлочинності та хакерських атак на державні інформаційні системи.

Крім того, ми з'ясували, що темпи впровадження цифрових технологій у дипломатичну діяльність держав є різними, однак у всіх державах помічається тенденція до їх зростання. Найбільшого прогресу в цьому напрямку здобули США, Канада та країни Європейського союзу.

Американський уряд першим почав контактувати з населенням у соціальних мережах, активно почали вести офіційні сторінки дипломатичних установ, особливо у Twitter. Взаємодія у соціальних мережах була пріоритетним напрямком політики президентів США (Б. Обама, Д. Трамп та Дж. Байдена), що також посприяло ефективній комунікації як з міжнародною аудиторією, так із країнами - партнерами. У Канаді Департамент закордонних справ впровадив ініціативу «24/7 Social», щоб краще інформувати громадян про зовнішньополітичні пріоритети держави через платформи — Twitter, Facebook та Instagram.

Невдовзі активно використовувати цифрову дипломатію почали у країнах ЄС. Для ведення офіційних сторінок МЗС Франції та Німеччини залучено професійні команди. Також у Франції з 1995 року працює сайт «France Diplomatie» на якому можна ознайомитись з міжнародною діяльністю країни.

Серед країн пострадянського простору лідером цифрового розвитку стала Естонія. Такого успіху Естонія досягла шляхом впровадження програми e-residency, яка дозволяє громадянам та іноземцям отримати доступ до електронних послуг, включаючи можливість відкриття бізнесу в Естонії та використання електронного підпису, що однозначно сприяло підвищенню міжнародного співробітництва.

Здійснивши аналіз цифрової дипломатії України, можна констатувати, що вона залишається недостатньо розвинутою, але держава робить певні кроки, щоб це змінити. Основні напрямки державної політики в інформаційній сфері для формування позитивного міжнародного іміджу країни були зазначені у Доктрині інформаційної безпеки України, окрім цього було створено Міністерства цифрової трансформації. В умовах повномасштабної війни з Росією українські дипломати на своїх сторінках в соцмережах активно інформують міжнародну аудиторію про реальні події в Україні та звірства російської армії.

Все частіше ми можемо спостерігати зловживання засобами цифрової дипломатії в пропагандистських цілях. Прикладом цього є російська інформаційна війна. Здійснивши аналіз російських кампаній дезінформації у ЗМІ, можна стверджувати, що вони були певною мірою ефективними. Під час анексії Криму пропаганда Кремля мала на меті переконати росіян, що дана операція є необхідною. Шляхом перекручування фактів, залякуванням та маніпуляціями уряду Росії вдалося переконати значну частину російського населення, що анексія Криму є правильним рішенням. В ході подій на Майдані, російська пропаганда містила наративи про фашистів та нацистів в Україні, зображуючи українську владу злочинною та незаконною. Російська сторона постійно заявляє, що США та Захід — вороги, а себе зображує в ролі жертви. Повномасштабне вторгнення 24 лютого тільки посилює потік дезінформації як в Україні, так і за кордоном. Ми це можемо спостерігати в країнах ЄС, США та Африці.

Щоб зменшити масштаби дезінформації в Україні розпочали свою роботу аналітична платформа VoxUkraine , волонтерський проект StopFake, громадська організація Детектор медіа. Важливе значення займає діяльність Центру протидії дезінформації, головними завданням якого є моніторинг та виявлення загроз в інформаційному середовищі України. Ще одним інструментом української контрпропаганди можна назвати щоденні звернення В. Зеленського та виступи дипломатів. В межах міжнародного співробітництва України працює з країнами-партнерами у розробці спільних заходів та ініціатив протидії пропаганді.

В Європі визнають, що російська пропаганда є однією з найбільших загроз міжнародній безпеці. Щоб запобігти поширенню дезінформації та впливу російської пропаганди на своїх громадян, ЄС вживає таких заходів:

- сприяє розвитку незалежних ЗМІ та журналістських організацій, які мають за мету боротися з дезінформацією та фейками (Free Media Hub EAST);
- займається створення спеціальних центрів та робочих груп для координації дій країн у боротьбі з кремлівською пропагандою (European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats East StratCom Task Force);
- проводить санкційну політику проти посадових осіб, організацій та інших каналів поширення кремлівських наративів.

Діяльність США та Канади також спрямована на створення спеціальних механізмів, які здатні виявляти та реагувати на дезінформацію РФ. До них належать: Global Engagement Center), PolitiFact, Fact Check, Snopes, Digital Public Square ,Механізм швидкого реагування G7 та інші.

Отже, незважаючи на широкий спектр заходів протидії, російська дезінформація продовжує впливати на світову аудиторію. Це свідчить про те, що зусиль, яких докладають провідні держави недостатньо. Кремлівська машина пропаганди активно використовує соціальні мережі та інтернет-ресурси для

поширення своїх ідеологічних поглядів, а також швидко адаптується до будь-яких умов, використовуючи вразливі місця цільової аудиторії.

Для ефективнішої протидії російському впливу країнам необхідно розробити єдину стратегію боротьби з дезінформацією, використовувати новітні технології та методи. Також важливо сприяти розвитку медіаосвіти, щоб населення могло самостійно розрізняти правдиву інформацію від дезінформації та маніпуляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Доктрина інформаційної безпеки України / Затверджено Указом Президента України від 25.02.2017 року № 47/2017. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text>
2. Canada's Digital Charter. URL: https://ised-isde.canada.ca/site/innovation-better-canada/sites/default/files/attachments/1020_04_19-Website_Placemat_v09.pdf
3. Countering america's adversaries through sanctions act of 2017 .URL:
<https://www.congress.gov/115/plaws/publ44/PLAW-115publ44.pdf>
4. Countering Foreign Propaganda and Disinformation Act of 2016. URL:
<https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/5181?q=%7B%22search%22%3A%5B%22HR+5181%22%5D%7D&s=1&r=2>
5. German Digital Grand Strategy. Research Report. URL:
https://www.econstor.eu/bitstream/10419/268501/1/DGAP-Report-2022-07-EN_0.pdf
6. Honest Ads Act. URL: <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/4077/text>
7. International strategy for cyber space: Prosperity, Security, and Openness in a Networked World. – May, 2011 – 30 p. URL:
https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf
8. Public Diplomacy: Strengthening U.S. Engagement with the World. USC Center on Public Diplomacy. URL:
https://uscpublicdiplomacy.org/sites/uscpublicdiplomacy.org/files/legacy/pdfs/PD_US_World_Engagement.pdf

9. Report of the police force on disinformation in Slovakia in 2022. URL:
https://www.minv.sk/swift_data/source/images/sprava-o-dezinformaciach-sr-2022eng.pdf
10. Secure America from Russian Interference Act of 2018. URL:
<https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/6437/cosponsors>
11. The Strengthened Code of Practice on Disinformation 2022. URL:
file:///C:/Users/Magnum/Downloads/2022_Strengthened_Code_of_Practice_Disinformation_TeAETn7bUPXR57PU2FsTqU8rMA_87585.pdf

Література

12. Висоцький О.Ю. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Частина I. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2020. – 56 с.
13. Висоцький О. Ю. Пропагандистські стратегії цифрової дипломатії / О.Ю.Висоцький // Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. 24–25 листопада 2017 р., м.Дніпро. Частина II. / наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. – С.9–12.
14. Гібридна війна: сутність, виклики та загрози.// Виклики та загрози: зб. матер. круглого столу. 2021. С. 189. URL:
https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf
15. Гуцал С. А. Публічна дипломатія як сучасний пріоритет зовнішньої політики держави. Стратегічні пріоритети. 2010. № 3(16). С. 106-114.
16. Запорожець О.Ю. Російська пропаганда під час окупації Криму// International relations, part “Political sciences”. 2015. № 9.
17. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії: аналітична доповідь / За заг. ред. А.Баровської. –К.: НІСД, 2016. –109 с.

18. Куцька О., Туранський М. Роль російських теле- і радіоканалів в інформаційно-пропагандистському забезпеченні окупації Криму//Воєнно-історичний вісник.2019. 32(2), С. 99–112.
19. Мірошніченко Т. Цифрова дипломатія як сучасний комунікаційний інструмент міжнародних відносин/ Тетяна Мірошніченко, Ганна Федорова// *Науково-теоретичний альманах Грани* 24 (12),— С. 58-65.
20. Панченко В., Резнікова Н., Булатова О. Регуляторна конкуренція в цифровій економіці: нові форми протекціонізму. Міжнародна економічна політика. 2020. — С. 50-77.
21. Сегеда О. Цифрова дипломатія України як елемент нової публічної дипломатії / О. Сегеда. // "Політикус". – 2020. – С.139–147.
22. Туранський М. Пропагандистська кампанія Росії у підготовці до анексії Кримського півострова // *Військово-історичний меридіан*. -С. 68-80.
23. Турчин Я. Електронна дипломатія як важлива складова зовнішньої політики держави. Інформація, комунікація, суспільство. 2014. С. 104–105.
24. Турчин Я. Інституційні правові основи е-дипломатії США. Інформація, комунікація, суспільство. 2016. С. 172-173
25. Фейки, пропаганда, дезінформація та виборчий процес: як нам захистити демократичні практики? Аналітична доповідь / за заг. ред. Дубова Д. В. Київ: ТОВ «Видавництво Сталь», 2019. С. 207. URL: https://spa.ukma.edu.ua/old/wp-content/uploads/2019/11/Fake_News_And_Elections_Report.pdf
26. Costea, Catalin Alin. Russia's hybrid war in Ukraine (2014-2018). ” Foundation for Political, Economic and. Social Research (SETA), 2019: 21-30.
27. Fergus Hanson. Revolution State: The Spread of e-Diplomacy. Lowy Institute, March 2012.

28. J. Mickle Sproul. Channels of propaganda, Bloomington, IN: Eric/Edinfo Press, 1994. URL:
https://archive.org/details/ERIC_ED372461/page/n19/mode/2up
29. Lasswell H. D. The Theory of Political Propaganda / Harold D. Lasswell // The American Political Science Review. – 1927. – Vol. 21, № 3. – P. 627–631.
30. Lewis Dev. 2014. „Digital diplomacy”. Gateway House. URL:
<https://www.gatewayhouse.in/digital-diplomacy-2/>
31. Muskaan K. Jeshica S. Digital diplomacy: in the light of Machiavellian paradigm of statecraft, global governance and foreign policy. *Indian journal of Law, Polity and Administration*. 2020. P. 1-17.
32. Mytsyk L. Digital diplomacy: international experience and Ukraine’s perspectives. // *Tom 27 Nr 342 (2021): Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica*. – P. 122-136
33. Nye, J. S Soft power. The means to success in world politics. New York: Public Affairs, 2004. 130 p.
34. Potter EH, ed (2002) Cyber-Diplomacy: Managing Foreign Policy in the Twenty-First Century. Montréal, London: McGill-Queen’s University Press.
35. Richard Alan Nelson, A Chronology and Glossary of Propaganda in the United States. Westport, Conn. and London: Greenwood Press, 1996. 336 pp.
36. S. Savickis. Latvian Digital Diplomacy—Approaches and Policy. Vol. 2, No. 3, 2019, p. 212-223.

Інтернет ресурси

37. "Дуель" Вальс-Саркозі: як у Франції сперечаються, чи варто підтримувати Україну. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c51jx118ldmo>
38. «Поглинання України почалося». Навіщо Росія вигадала фейк про намір Польщі анексувати західні області України. URL:
<https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplyvi/post/30683/2022-11-17->

[poglynannya-ukrainy-pochalosya-navishcho-rosiya-vygadala-feyk-pro-namir-polshchi-aneksuvaty-zakhidni-oblasti-ukrainy/](https://www.suspilne.media/305242-30-krain-evropi-zablokuvali-rosijski-propagandistski-kanali-nacrada/)

39.30 країн Європи заблокували російські пропагандистські канали —

Нацрада. URL: <https://suspilne.media/305242-30-krain-evropi-zablokuvali-rosijski-propagandistski-kanali-nacrada/>

40. Alliance for Securing Democracy. URL:

<https://securingdemocracy.gmfus.org/about-us/#mission>

41. Antony Funnell. E-diplomacy goes global. URL:

<https://www.abc.net.au/listen/programs/futuretense/digital-diplomacy/5344156>

42. Cajthamlová V. Ruská válka na Ukrajině a sociální síť. URL:

<https://www.iir.cz/ruska-valka-na-ukrajine-a-socialni-site>

43. Council of Europe. Dealing with propaganda, misinformation and fake news.

URL: <https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/dealing-with-propaganda-misinformation-and-fake-news>

44. D. Klepper. For Russian diplomats, disinformation is part of the job. URL :

<https://apnews.com/article/russia-ukraine-covid-technology-health-business-628cf047adf9fde93c0d7f820e46f8e4>

45. Digital diplomacy index. URL: <https://digital-diplomacy-index.com/index/>

46. Digital Diplomacy: Lessons From Canada’s “24/7 Social” initiative. URL:

<https://diplomacynetwork.com/digital-diplomacy-lessons-from-canadas-24-7-social-initiative/>

47. Digital Diplomacy: The Evolution of a New Era in Diplomacy. URL:

<https://ris.org.in/sites/default/files/2023-01/interns/topics/Nandika-Sharma.pdf>

48. Digital public square. URL: [https://www.digitalpublicsquare.org/our-](https://www.digitalpublicsquare.org/our-work/ukraine-trivia)

[work/ukraine-trivia](https://www.digitalpublicsquare.org/our-work/ukraine-trivia)

49. Eine digitale Grand Strategy für Deutschland. URL:

<https://dgap.org/de/forschung/publikationen/eine-digitale-grand-strategy-fuer-deutschland>

50. E-residency світовий досвід і як це працює? URL:
<https://finevolution.com.ua/e-residency-worldwide/>
51. European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. URL:
<https://www.hybridcoe.fi/>
52. European Policies in the fight to counter propaganda. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/665-european-policies-in-the-fight-to-counter-propaganda>
53. EuvsDisinfo. URL: <https://euvsdisinfo.eu/about/>
54. Global Engagement Center <https://www.state.gov/>
55. How Russia discredits the Revolution of Dignity. URL:
<https://www.weareukraine.info/how-russia-discredits-the-revolution-of-dignity/>
56. How the People's Republic of China seek to reshape the global information environment URL: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/09/HOW-THE-PEOPLES-REPUBLIC-OF-CHINA-SEEKS-TO-RESHAPE-THE-GLOBAL-INFORMATION-ENVIRONMENT_Final.pdf
57. InformNapalm. URL: <https://informnapalm.org/ua/about-us/>
58. Internews Ukraine. URL: <https://internews.ua/>
59. Ministry for Foreign Affairs of France. URL:
<https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/diplomatie-numerique/>
60. Ministry of Defence of Ukraine. URL:
<https://www.mil.gov.ua/en/news/2023/07/18/information-work-coordination-and-countering-russian-disinformation-the-ministry-of-defence-of-ukraine-and-the-nato-centre-of-excellence-have-id>
61. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. URL:
<https://mfa.gov.ua/en/news/nations-against-disinformation-zapusk-novogo-kreativnogo-instrumentu-z-protidiyi-dezinformaciyi>

62. New media hub to support independent Russian and Belarussian journalists in the EU. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/new-media-hub-support-independent-russian-and-belarussian-journalists-eu-2023-07-17_en
63. PolitiFact. URL: <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/>
64. Rapid Response Mechanism Canada: Global Affairs Canada. URL: https://www.international.gc.ca/transparency-transparence/rapid-response-mechanism-mecanisme-reponse-rapide/index.aspx?lang=eng#a3_2
65. Report Internews Ukraine 2022. URL: <https://internews.ua/report/2022-year>
66. Russian Disinformation about Ukrainian Refugees in Poland. URL: <https://warsawinstitute.org/russian-disinformation-about-ukrainian-refugees-in-poland/>
67. StopFake .URL: <https://www.stopfake.org/uk/golovna/>
68. The German Marshall Fund of the United States. URL: <https://www.gmfus.org/ukrainian-media-counters-russian-disinformation>
69. U.S. Department of State. URL: <https://2009-2017.state.gov/m/irm/ediplomacy/115847.htm>
70. U.S. launches TV network as alternative to Russian propaganda. *CBS News*, February 9, 2017. Accessed June 3, 2017. URL: <http://www.cbsnews.com/news/us-current-time-tv-network-rfe-russia-russian-propaganda-misinformation-rt/>
71. VoxUkraine. URL: <https://voxukraine.org/about-us>
72. Who is Tucker Carlson really ‘rooting for’ in Ukraine? URL: <https://www.theguardian.com/media/2022/oct/02/tucker-carlson-ukraine-vladimir-putin-propaganda>
73. World Press Freedom Index: Journalism, the vaccine against disinformation, blocked in more than 130 countries. Reporters Without Borders. URL: <https://rsf.org/en/index?year=2023>

74. В МЗС створено новий напрям роботи – публічна дипломатія. URL :
<https://mfa.gov.ua/news/43433-v-mzs-stvoreno-novij-napryam-robotipublichna-diplomatija>
75. В яких країнах Європи Росія поширює найбільше фейків про війну в Україні, – дослідження. URL. <https://texty.org.ua/fragments/111044/v-yakyyh-krayinah-yevropy-rosiya-poshyryuye-najbilshe-fejkiv-pro-vijnu-v-ukrayini-doslidzhennya/>
76. В.Путін: українська армія – легіон НАТО. URL:
<https://www.unn.com.ua/uk/news/1430387-v-putin-ukrayinska-armiya-legion-nato>
77. Війна в Україні: як офіційний Будапешт дистанціюється від підтримки Києва. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/09/infografika/polityka/vijna-ukrayini-yak-oficzijnyj-budapesht-dystancziyuyetsya-pidtrymky-kyyeva>
78. Військова (не)таємниця: що відомо про витік секретних документів США. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/04/12/7159680/>
79. Генсек НАТО відповів на "іноземні легіони" Путіна. URL:
https://lb.ua/news/2015/01/26/293373_gensek_nato_otvetil_inostrannie.html
80. Детектор медіа. URL: <https://detector.media/>
81. Експерти обговорили механізми боротьби з російською дезінформацією. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3639321-eksperti-obgovorili-mehanizmi-borotbi-z-rosijskou-dezinformacieu.html>
82. Етноцид угорців та єврейська змова. Російська дезінформація щодо національних спільнот у соціальних мережах. URL:
https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/211647/2023-05-24-etnotsyd-ugortsiv-ta-ievreyska-zmova-rosiyska-dezinformatsiya-shchodo-natsionalnykh-spilnot-u-sotsialnykh-merezhakh/

83. Захарова відповіла на заклик США виконувати Мінські угоди: Росія не сторона. URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/zakharova-vidpovila-na-zaklik-ssha-vikonuvati-minski-ugodi-rosiya-ne-storona#gsc.tab=0>
84. Китай розпочав дезінформаційну кампанію проти Тайваню . URL: <https://zn.ua/ukr/china/kitaj-rozpochav-dezinformatsijnu-kampaniju-proti-tajvanju-reuters.html>
85. Китайські державні медіа активно поширюють російську дезінформацію про війну в Україні. URL: <https://texty.org.ua/articles/107364/kytajski-derzhavni-media-aktyvno-poshyryuyut-rosijsku-dezinformaciyu-pro-vijnu-ukrayini/>
86. Колишній президент Франції продовжує вперто симпатизувати Росії, - NYT. URL: <https://www.unian.ua/world/kolishniy-prezident-franciji-prodovzhuye-vperto-simpatizuvati-rosiji-nyt-12373599.html>
87. Лавров звинуватив США та ЄС у спробі здійснити "кольорову рев. URL: https://lb.ua/world/2014/04/24/264234_lavrov_obvinil_ssha_es_popitke.html
88. Макрон: дії Росії – не «геноцид», росіяни та українці – «брати». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-macron-ukrajinci-rosijany-brattya/31801071.html>
89. Маніпуляція і пропаганда лаврова та небензі на засідання ООН під час перебування там Зеленського. URL: <https://without-lie.info/factcheck/manipuliatsiia-i-propahanda-lavrova-ta-nebenzi-na-zasidannia-oon-pid-chas-perebuvannia-tam-zelenskoho/>
90. Машина пропаганди Путіна та інформаційна недолугість України. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2014/04/1/433089/>
91. На кого робить ставку Москва в інформаційній війні? URL: <https://speka.media/geografiya-rosiiskoyi-propagandi-na-kogo-robit-stavku-moskva-v-informacii-viini-9gomnp>
92. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/>

93. Посольство України в Республіці Польща. URL:
<https://poland.mfa.gov.ua/news/mediaregulyatori-latviyi-litvi-polshchi-rumuniyi-ta-ukrayini-pidpisali-deklaraciyu-pro-spivpracyu-i-vzayemnu-pidtrimku-v-borotbi-z-dezinformaciyeu>
94. Проплачені росією коментатори: хто вони, де і як працюють? URL:
<https://filter.mkip.gov.ua/proplacheni-rosiyeu-komentatory-hto-vony-de-i-yak-praczuuyut/>
95. Речник Путіна зманіпулював позицією Німеччини та Франції у «нормандській четвірці». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/peskov-minsky-domovlenosty-normandia-i-ukraine/31342003.html>
96. Розвінчування російських фейків. URL:
<https://tvpworld.com/60642036/%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D1%84%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%B2-7-%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BD%D1%8F>
97. Російська пропаганда за кордоном: агресія в бік Польщі, фейкові відео у Німеччині та агенти впливу у Франції. URL:
https://ye.ua/syspilstvo/60663_Rosiyska_propaganda_za_kordonom_agresiya_v_bik_Polschi_feykovi_video_u_Nimechchini_ta_agenti_vplivu_u_Franciyi.html
98. Російська пропаганда у Франції: гідра відрощує нові голови. URL:
<https://tyzhden.ua/rosijska-propahanda-u-frantsii-hidra-vidroshchuie-novi-holovy/>
99. Сікорські нагадав Лаврову про бойкот українських товарів. URL :
<https://www.pravda.com.ua/news/2014/02/14/7013920/>
100. Скабеева, Красовський, Прілепін, Песков. 26 росіян потрапили під санкції ЄС. URL: <https://detector.media/infospace/article/197050/2022-02-28-skabieieva-krasovskyu-priliepin-pieskov-26-rosiyan-potrapyly-pid-sanktsii-ies/>

101. Скільки Росія витрачає на пропаганду? URL:
<https://filter.mkip.gov.ua/skilky-rosiya-vytrachaye-na-propagandu/>
102. Слова та війни: Україна в боротьбі з російською пропагандою.2017. URL :
https://issuu.com/internews-ukraine/docs/words_and_wars_ukr
103. Сучасна війна: трансформація сенсу в епоху інформаційних технологій
https://ippi.org.ua/sites/default/files/3_27.pdf
104. Twitter-сторінка МЗС України. URL: https://twitter.com/MFA_Ukraine
105. Твіт і ретвіт: як посварилися Вашингтон з Лондоном.URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/28889007.html>
106. Трамп накричав на президента Ірану за висловлювання про США. URL:
<https://www.dsnews.ua/ukr/world/tramp-naoral-na-prezidenta-irana-za-vyskazyvaniya-o-ssha-23072018174100>
107. У Німеччині побільшало людей, які вірять російській пропаганді,— дослідження.URL: <https://zmina.info/news/nimechchyna-propaganda/>
108. Україна блокує російські соцмережі: причини і наслідки.URL:
<https://www.bbc.com/ukrainian/features-39945949>
109. Український твіттер у глобальному політичному контексті.URL:
<https://ua.ejo-online.eu/2180/tsyfrovi-media>
110. Укронацисти для Чехії, біолабораторії для Північної Македонії та русофобія для Грузії. Аналізуємо російську пропаганду в 11 європейських країнах.URL: https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/202419/2022-09-01-ukronatsysty-dlya-chekhii-biolaboratorii-dlya-pivnichnoi-makedonii-ta-rusofobiya-dlya-gruzii-analizuemo-rosiysku-propagandu-v-11-ievropeyskykh-krainakh/
111. Фейкова історія: як Росія маніпулює минулим України.URL:
<https://ukraineworld.org/en/articles/analysis/russia-manipulates-ukraines-past>

112. Центр протидії дезінформації. URL:
<https://cpd.gov.ua/documents/%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80/>
113. Центру стратегічних комунікацій. URL: <https://spravdi.gov.ua/czentru-strategichnyh-komunikaczij-dva-roky-os-nashi-dosyagnennya/>
114. Цифрова дипломатія на захисті національних інтересів. URL:
<https://economistua.com/tsifrova-diplomatiya-na-zahisti-natsionalnih-interesiv/>
115. Цього року СБУ уже нейтралізувало понад 500 російських кібератак. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/18/novyna/bezpeka/czoho-roku-sbu-uzhe-nejtralizovala-500-rosijskix-kiberatak>
116. Чого очікувати Заходу від саміту БРІКС. URL:
<https://cpd.gov.ua/main/chogo-ochikuvaty-zahodu-vid-samitu-briks/>
117. Чому пропаганда в балтійських країнах надалі є активною? URL:
<https://www.stopfake.org/uk/chomu-propaganda-v-baltijskih-krayinah-nadali-ye-aktivnoyu/>
118. Як народжувалась Сміливість. URL: <https://telegraf.design/yak-narodzhuvalasya-smilyvist-kejs-brave-like-ukraine/>
119. Як працює російська пропаганда в Латинській Америці? URL:
<https://bomedia.com.ua/proplatam/>
120. Як працює російська пропаганда у Східній Європі. URL:
https://lb.ua/world/2017/07/10/370843_rabotaet_rossiyskaya_propaganda.html
121. Як російські ботоферми воюють проти України. URL:
<https://speka.media/yak-rosiiski-botofermi-voyuyut-proti-ukrayini-pkwrpd>
122. Як російські дипломати поширюють дезінформацію в ОБСЄ. URL:
<https://glavcom.ua/digest/jak-rosijski-diplomati-poshirjuyut-dezinformatsiju-v-obsje-915224.html>
123. Як Росія зловживає своїм правом вето в Радбезі ООН і що з цим робити.
URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/04/9/7137526/>

